

Ulus Devletin Kültürel İnşasında Ulus Gazetesi (1930-1940)

Ulus Newspaper in the Cultural Construction of the Nation State (1930-1940)

Esra ÖZKAN KOÇ*

Özet

CHP'nin tek başına iktidarda olduğu ve parti-devlet bütünleşmesinin görüldüğü 1930'lu yıllar, tek parti yönetiminin kurumsallaşma çabalarının yanında kültür ve sanatın devlet politikaları arasında öne çıktığı bir dönemdir. Kültür politikalarının programlı biçimde ele alındığı bu süreçte sanat, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmanın ve devrim ideolojisini halka anlatmanın önemli bir aracı olarak ele alınmıştır. Devrimin yaygınlık kazanmasında öne çıkan unsurlarından biri olan sanata yönelik her türlü gelişme, halkın aydınlatılması açısından önemli bir rol oynayan basının ana malzemelerinden biri olarak gazete sayfalarındaki yerini almıştır. Özellikle Ankara'da basılan ve 1935'e kadar adı *Hâkimiyet-i Milliye* olan *Ulus* gazetesi, Tek Parti rejiminin kendi meşruiyetini kalıcı kılmaya çalıştığı bir süreçte, yayın politikasına partinin ideolojisi ve genel başkanının emir ve görüşleri doğrultusunda yön vermiştir. CHP'nin resmi yayın organı niteliği taşıyan ve geniş bir okuyucu kitlesine sahip olan *Ulus*, partinin kültür sanat politikalarını yansıtmaya, dış ülkelerdeki sanatsal gelişmeleri ülkeye aktarmaya ve özellikle de Ankara merkezli sanat haberlerine yer vermesi bakımından dönemin diğer gazeteleri arasında öne çıkmaktadır.

Bu çalışmada ulus inşa sürecinde yeni rejim ile devrimlerin simgesi haline gelen sanatın çok sayıda kültür-sanat haberi ve köşe yazısıyla ulus devletin kültürel inşasında önemli bir rol oynayan *Ulus* gazetesi üzerinden ne şekilde temsil edildiği üzerinde durulmuştur. 1930- 1940 yılları arasına denk gelen bütün sayılarının tarandığı ve sanat haberleri/yazılarının tasnif edildiği çalışmada; devletin/partinin sanata bakışı, sanat alanında aldığı kararlar ve politikacıların sanata yönelik görüşleri tespit edilmiştir. Anonim haberlerle birlikte Falih Rıfkı Atay, Burhan Asaf, Yaşar Nabi Nayır, Behçet Kemal Çağlar ve Aka Gündüz gibi dönemin fikir, edebiyat ve sanat dünyasının tanınmış isimleri tarafından kaleme alınan güzel sanatlar konulu yazılardan hareketle; partinin sanata yüklediği misyonlar, sanat ortamının gündemini meşgul eden konu ve tartışmaların yanında sergiler gibi öne çıkan sanat etkinlikleri tespit edilerek dönemin kültür ve sanat ortamı hakkında değerlendirilme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 1930'lu yıllar, Tek Parti, Cumhuriyet ideolojisi, Devrim ve sanat, *Ulus Gazetesi*

* Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Trabzon/Türkiye. esraozkan@ktu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8440-3920.

Abstract

During the 1930s, a period in which the CHP (Republican People's Party) was in power alone and party-state integration was witnessed, culture and arts came to the forefront among state policies alongside the institutionalization efforts of the single-party regime. Cultural policies were approached programmatically during this period, and art was regarded as an essential means of reaching the level of modern civilization and conveying the ideology of the revolution to the public. As one of the prominent elements of the revolution, all kinds of developments in the arts, which had a prominent role in spreading of the revolution, took their place in the pages of newspapers as one of the main materials of the press, which played an equally significant role in enlightening the public. Particularly the *Ulus* (The Nation) newspaper, which was published in Ankara and named *Hâkimiyet-i Milliye* until 1935, oriented its editorial policy in line with the ideology of the party and the orders and opinions of its chairperson at a time when the Single-Party regime was trying to establish its legitimacy permanently. Serving as the official media organ of the CHP and having a wide readership, *Ulus* was distinguished among other newspapers of the period in terms of reflecting the party's culture and arts policies, conveying artistic developments in foreign countries to the country, and especially featuring Ankara-centered art news.

The present study focused on how art, which became the symbol of the new regime and revolutions in the nation-building process, was portrayed through the *Ulus* newspaper, which played an essential role in the cultural construction of the nation-state with its numerous culture- arts news and columns. The study, in which all issues of the newspaper between the years 1930- 1940 were reviewed and art news/art columns were classified, identified the state/party's view of art, the decisions taken in the field of art and the views of politicians towards art. Drawing on articles on fine arts written by prominent figures of the intellectual, literary and artistic world of the period such as Falih Rıfki Atay, Burhan Asaf, Yaşar Nabi Nayır, Behçet Kemal Çağlar and Aka Gündüz along with anonymous news reports, the missions that the party attributed to art, the issues and debates that occupied the agenda of the art scene, as well as prominent art events such as exhibitions were analyzed, and the cultural and artistic environment of the period was assessed.

Keywords: *1930s, Republican ideology, Revolution and art, Single party, Ulus newspaper*

GİRİŞ

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren kamu politikası içerisinde yer alan kültür, yönetici kadrolar tarafından hedeflenen topyekûn kalkınma hamlesinin en temel bileşeni olarak ele alınarak sınırları yine iktidar tarafından belirlenen bir tür ideolojik araca dönüşmüştür². 1924'te Halifeliğin kaldırılması ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü, 1925'te tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması ve Şapka Kanunu'nun kabulü, 1926'da Medeni Kanunu'nun kabulü, 1928 yılında Harf İnkılabının kabul edilmesi gibi daha pek çok gelişme, yeni bir medeniyete geçişin başlangıç aşamaları olarak dikkati çekmektedir. 1930'lara gelindiğinde ise siyasi, toplumsal ve kültürel alanlarda ülke kalkınması için gerçekleştirilen tüm bu reformların toplum tarafından benimsenmesi ve kalıcı hale gelmesi, devleti yönetenler ile aydın sınıfın gündemini meşgul eden temel bir mesele haline gelmiştir. Devrimlerin toplum tabanına yayılmasının kültürel alanlarda atılacak adımlar ile beraberinde eskiye ait pek çok unsur ve mevcut yapıdaki kurumların terk edilerek yeni rejime³ uygun olanların uygulamaya konulmasıyla mümkün olacağı fikri önem kazanmıştır³. Bu doğrultuda, Türk Tarih Kurumu, Halkevleri, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi ve Resim ve Heykel Müzesi gibi kurumların kurulması, Darülfünun kapatılarak yerine İstanbul Üniversitesi'nin açılması, Türk Tarih Kongreleri ile Neşriyat Kongreleri gibi kongrelerin düzenlenmesi gibi tarih, eğitim, kültür, sanat ve yayıncılık alanlarında yaşanan gelişmeler ile yeni kurulan devletin temelleri güçlendirilmeye çalışılmıştır.

Yeni ulusun inşasında toprak, kültür ve tarih, ulusa kimlik kazandıran unsurlar olarak ele alınmıştır⁴. Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan kültürel miras, milli kültüre zarar verecek bir tehlike olarak değerlendirilirken yalnızca ulusal değerlere ait seküler bir kültür oluşturulmak istenmiştir. Bileşenlerini Türk halkının özünden alan milli nitelikteki bu yeni kültür, Türk'ün esas kültürü olarak tarif edilmiştir⁵. Yeni tarih anlayışı ekseninde Türk Tarih Tezi'nin kabul edilmesi ile milli kültürün kaynakları Orta Asya'ya kadar götürülerek Anadolu'daki eski medeniyetler ve Türkler arasında güçlü bir bağ kurulmaya çalışılmıştır⁶. Osmanlı ile bağlar koparılarak yeni bir ulus oluşturmak ve ortak bir kültür yaratmak için resimden heykele, müzikten mimariye ve resmi tatil kutlamalarına kadar her alanda Milli Mücadele'de gösterilen başarılar, Atatürk ilkeleri ve devrimler, Atatürk ve İsmet İnönü gibi sembolik figürler başta olmak üzere Cumhuriyet'le ilişkilendirilen birçok değer ön plana çıkarılmıştır⁷.

Partinin siyasi ve toplumsal alanlardaki politikalarının tamamlayıcı ve bir tür pekiştirici olarak işlev gören kültür⁸, Cumhuriyet ideolojisini ve devrimleri halka anlatarak

² Füsün Üstel, "1920'li ve 30'lu Yıllarda "Milli Musiki" ve "Musiki İnkılabı", Cumhuriyet'in Sesleri, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s. 40.

³ Hazan Güler Sarı, "Erken Cumhuriyet Dönemi Kültür İnşası: Türkiye'de Tek Parti Dönemi İle İtalyan Faşist Yönetiminin Kültür Üretimi Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analiz". Muhafazakâr Düşünce Dergisi. 61, 2021, s.44-46.

⁴ Üstel, "1920'li ve 30'lu Yıllarda "Milli Musiki" ve "Musiki İnkılabı", s.40.

⁵ Özgür Balkılıç, Cumhuriyet, Halk ve Müzik, İstanbul: Tan Kitabevi Yayınları, 2009, s.10,20.

⁶ Osman Ülker, "Türkiye'de Tek Partili Dönemde Estetiğin Siyasal İnşası". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 1(2020), s. 433-435.

⁷ Evrim A. Coşkun, "Ulus Devlet İnşasında Kemalizm'in Simgeleri", Mardin Artuklu Üniversitesi, Doktora Tezi. 2023, s. 91.

⁸ Esra Dicle Başbuğ, Resmi İdeoloji Sahnede, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s.14-15; Taha Parla, "Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u", Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları C.3, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s.311.

ulus bilincini aşılacak ve çağdaş bir toplum yaratacak biçimde yeniden tasarlanmıştır. Bu hedefi gerçekleştirmek için yalnızca tek bir yol ve yöntemden yararlanılmayıp resim, heykel, mimari, müzik, tiyatro, edebiyat ve basın gibi pek çok sözlü, yazılı ve görsel araç bu uğurda seferber edilmiştir⁹. İktidarın ideolojisini ileten araçlardan biri haline gelen sanat ve bu alanda gerçekleşen faaliyetler, geniş kitlelere seslenebilmenin en etkili yollarından biri olan basın aracılığıyla halka duyurulmaya çalışılmıştır. Devletin aldığı kararlara ve yürüttüğü politikalara uygun bir yayıncılık politikası benimseyen ve dönemin satışı en yüksek gazetelerden biri olan *Ulus* gazetesi hem kamuoyunun bilgilenebilmesinde, hem de yeni rejimin ideolojisi doğrultusunda kültürel hayatın şekillendirilmesinde etkin bir rol üstlenmiştir. Partinin yayın organı olarak faaliyet gösteren gazete, kültür ve sanat alanına dair her türlü gelişme ve faaliyeti yazılar ve fotoğraflar yoluyla okuyuculara iletmeye çalışılmıştır. Sanat tarihinin dönemin fikir, edebiyat ve sanat dünyasının önde gelen kişileri tarafından dergi ve gazetelerde yayınladıkları yazılar ile yazıldığı bir dönemde *Ulus* gazetesi, yazar kadrosunda Falih Rıfkı Atay, Yaşar Nabi Nayır, Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge, Nurullah Berk gibi isimlerin kaleme aldığı yazılarla bu yazıma katkıda bulunmuştur.

1. 1930'lu Yılların Kültür ve Sanat Gelişmeleri

1930'lu yılların başından itibaren kültür politikaları içinde yer alan sanat, bu yıllarda devlet tarafından programlı biçimde ele alınarak kültürel inşanın en temel bileşeni haline gelmiştir¹⁰. Devleti yönetici erk ile sanat çevrelerinin gündemini Kemalist ilkelerin ve devrimlerin halka aktarılmasında ve devrimin kökleşmesinde sanatın üstleneceği işlev, izlenecek yol ve yöntem, sanat ve devlet ilişkisi gibi sanata dair birçok konu meşgul etmiştir¹¹. Devrimi anlatmada sanatçının devletle işbirliği içinde hareket etmesi ve yapıtlarını devrim ideolojisine koşut olarak üretmeleri beklenmiştir¹². Devrimin meşruluk dayandırması olan Kurtuluş Savaşı ve Milli Mücadele konusu, Türk büyükleri ve liderler, Cumhuriyet rejimi ve kazanımları, Atatürk ilkeleri ve devrimler, TBMM, Ankara'nın modern başkent olarak inşası gibi konular; edebiyat ve müzik gibi alanların yanında dönemin resim, heykel, pul ve bankomatlarında¹³ ve devlet eliyle düzenlenen resim ve heykel sergilerinde geniş bir alanda temsil edilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyet'in onuncu yıldönümü gününde (1933) Reşit Galip'in girişimleriyle başlatılan ve Ankara'da açılan İnkılap Sergisi, devrimi başlatan olayların ve ardından gelen değişimlerin ne tür koşullar altında ortaya çıktığı yönündeki beklentiyi görsel yönden karşılamak için hayata geçirilmiştir¹⁴. Dönemin en modernist sanat örgütlemelerinden biri

⁹ Çakan, Işıl, *Konuşunuz Konuşturunuz Tek Parti Döneminde Propagandanın Etkin Silahı: Söz*, İstanbul: Otopsi Yayınları, 2004, s.18.

¹⁰ Zeynep Yasa Yaman, "Yurt Gezileri ve Sergileri Ya da "Mektepten Memlekete Dönüş", *Toplumbilim*, 4, 1996, s.35.

¹¹ Çakan, *Konuşunuz Konuşturunuz Tek Parti Döneminde Propagandanın Etkin Silahı: Söz*, 32,108; Sefa Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002, s. 118-121.

¹² Nimet Keser, *İktidarın Resmi*. Adana: Karahan Kitabevi, 2012, s.20; Nilüfer Öndin, *Cumhuriyet'in Kültür Politikası ve Sanat 1923-1950*, İstanbul: İnsancıl Yayınları, 2003, s.195-197.

¹³ Çakan, *Konuşunuz Konuşturunuz Tek Parti Döneminde Propagandanın Etkin Silahı: Söz*, s. 32-33.

¹⁴ Yasa Yaman, *Yurt Gezileri ve Sergileri Ya da "Mektepten Memlekete Dönüş*, s.36; Öndin, *Cumhuriyet'in Kültür Politikası ve Sanat 1923-1950*, s.195-197.

olan ve Paris'te Andre Lhote ve Fernand Leger'in sanatının etkisinde kalarak konstrüktivist temelli kübist sanat anlayışını Türk sanatına tanıtmayı başaran D Grubu, tıpkı Sanayi Nefise Mektebi'nde onların da hocaları olan ve 1914 (Çallı) Kuşağı olarak bilinen ve izlenimci bir sanat yaklaşımını benimseyen sanatçılar gibi hükümetin kültür programını kendilerine reçete edinerek İnkılap¹⁵ Sergilerindeki yerlerini almış ve devrimin sanatına hizmet etmek için hizalanmışlardır .

Cumhuriyet'in yeni tarih anlayışının ve Türk Tarih Tezi'nin etkisiyle iktidar tarafından uygun görülen ve devrim ideolojisinin hizmetine sokulan destanlar, tiyatro oyunları, para ve pullar, resim ve anıt heykeller gibi simge ve semboller aracılığıyla Osmanlı öncesi Türk kimliği ve Anadolu kültürü öne çıkarılmıştır. Türklerin tarihinin hem çok eskilere dayandığı, hem de tarih boyunca dünya mirasına ve medeniyete büyük katkılarda bulunduğu iddiası toplumsal hayatta meşrulaştırılarak Türklerin kendi tarihi ve milletinden gurur duymaları beklenmiştir¹⁶. Bu yönde bir anlayışla ulusal kimlik, tarihsel olarak uzak, köklü bir geçmişe dayandırılırken Anadolu'nun milli değerlerle dolu halk kültürü, dönemin sanatsal ve mimari kültürüne kaynaklık etmiştir. Anadolu'ya yönelişi başlatan bu anlayış doğrultusunda, İçişleri Bakanı ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya'nın girişimleriyle 1938-1943 arasında çok sayıda ressam, yurdun güzelliklerini yerinde görmek, sanatçı ile halkı yakınlaştırmak, sanatçının yaşadığı İstanbul'dan ayrılarak Anadolu gerçeğiyle karşı karşıya gelmesini sağlamak amacıyla memleketin farklı yerlerine gönderilmiştir¹⁷.

Dönemin en gözde konu repertuarlarının başında, başkent olduktan sonra küçük bir taşra kasabası görünümünden Anadolu'nun en modern kenti olarak sunulan Ankara gelmektedir. Cumhuriyet'in en önemli simgesi haline gelen şehir; tarihi ve doğal güzelliklerinin yanı sıra kamusal alanları, eğlence mekânları, modern mimari yapıları, kültürel etkinlikleri ile romanlardan sinema filmlerine, resim sanatından pullara dek birçok meca ile temsil edilerek zihinlerdeki yerini almıştır¹⁸. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın acıları ile devrim ideolojisinin hafızalarda güçlendirme fikri, başta başkent Ankara olmak üzere çok sayıda kent meydanı ve bulvarı olmak üzere halkın en uğrak noktalarına dikilen Atatürk heykelleri ve anıtları ile yaygınlık kazanmıştır¹⁹. Okuma yazma oranı düşük olan topluma bu yolla seslenmek üzere tasarlanan anıt heykellerde biçimden ziyade ideolojik içerik önem kazanmıştır²⁰. Söz konusu anıtların açılışları, devlet protokolünün geniş katılımıyla ideolojik bir şölene dönüşerek ulus devletin kültür inşasındaki yerini almıştır²¹.

1932 yılında Ankara'da sanat öğretmeni yetiştirmek için Gazi Eğitim Enstitüsü'nde Resim-İş Şubesinin açılması, 1936 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'nin eğitim müfre-

¹⁵ Sibel Bozdoğan, "Modern Türkiye'de Sanat ve Mimari: Cumhuriyet Dönemi", Türkiye Tarihi 1839-2010, ed., Reşat Kasaba, çev. Zuhâl Bilgin, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2011, s.469-470.

¹⁶ Esra Özkan Koç, "Türk Tarih Tezinin Kültür ve Sanata Yansımaları", Cumhuriyet'in 100. Yılında Sanat Tarih Çalışmaları, ed., Esra Halıcı ve Muhammet Gökler, 2023, Erzurum: Fenomen Yayınları, s.107-111.

¹⁷ Yasa Yaman, Yurt Gezileri ve Sergileri Ya da "Mektepten Memlekete Dönüş, s.39.

¹⁸ Suna Aydın Altay, Esra Özkan Koç. "Ülkü Dergisi Kapak Tasarımları: Cumhuriyet İdeolojisinin Görsel Temsili", Sanat Tarihi Dergisi, 31/2, 2022, s. 1350.

¹⁹ Öndin, Cumhuriyet'in Kültür Politikası ve Sanat 1923-1950, s.72.

²⁰ Aylin Tekiner, Atatürk Heykelleri Kült, Estetik, Siyaset, ed., Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 2021, s.75, 93.

²¹ Aylin Tekiner, "İktidar, Söylem ve Kült: Atatürk Anıtları", Resmi Tarih Tartışmaları 10 Rejim ve Ritüelleri, ed., Mete K. Kaynar, Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı Maki Basım Yayın, 2010, s.132.

datında değişikliğe gidilmesi, 1929 yılında Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nin, 1933'de ise D Grubu'nun kurulması, 1930'lu yılların kültürel ortamının kurumsal ve örgütlenme açısından yaşanan gelişmeleridir. Halkevleri Sergileri, İnkılap Sergileri, Yurt Gezileri Sergileri ve Devlet Resim ve Heykel Sergileri gibi devlet destekli sergiler, çeşitli kurumlar tarafından açılan sergiler ve çeşitli birlik ve derneklerin sergiler düzenlemesi, sanatın halk arasında yaygınlık kazanmasına yönelik önemli girişimlerdir. Devlet erkânının sergi açılışlarında yer almaları, açılış günü yaptıkları konuşmalar, eserlere konulan ödüller ve eser satışları, devletin sanata ve sanatçıya verdiği önemi işaret eden göstergelerdir. Özellikle Cumhurbaşkanı M. Kemal Atatürk ve Başbakan İsmet İnönü'nün sergi açılışlarına katılım göstermeleri, henüz sanat terbiyesi oluşmamış bir ülkede bu yolla topluma rol model olunması, halkın sanata özendirilmesi ve ilgisinin çekilmesi noktasında büyük önem taşımaktadır.

2. Ulus Gazetesinin Yayıncılık Politikası

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte, yeni rejimin ilkelerini ve Atatürk devrimlerini topluma benimsetmek ve kamuoyunun desteğini almak için kitlelere ulaşmanın en etkili yollarından biri olan basından yararlanma yoluna gidilmiştir. Toplumun dönüştürmedeki etkisinden ötürü basına büyük ilgi gösteren Gazi M. Kemal Atatürk, çeşitli demeçlerinde ve gazetecilerle bir araya geldiği toplantılarda, basın yayın kuruluşlarının ve özellikle gazetecilerin yayıncılık faaliyetlerini Cumhuriyet ilkelere ve ulusal çıkarlara uygun olarak yürütmeleri yönünde direktiflerde bulunmuştur²². 1935'de düzenlenen ilk basın kurultayında konuşan Basın Genel Direktörü Vedat Nedim Tör'de Atatürk'üne paralel bir görüşle, basını iktidarın hizmetinde çalışan ve toplumu siyasal, ekonomik ve kültürel yönden eğiten en etkili araç olarak nitelendirerek gazetecilere bu yönde bir sorumlulukla çalışmalarını salık vermiştir²³.

CHP'nin politikalara uygun bir yayıncılık politikası benimseyen *Ulus* gazetesi hem kamuoyunun bilgilenmesinde, hem de yeni rejimin ideolojisi doğrultusunda kültürel hayatın şekillendirilmesinde etkin bir rol üstlenmiştir. Milli Mücadele yıllarında, 10 Ocak 1920'de Mustafa Kemal'in emriyle "Hâkimiyet-i Milliye" adıyla Ankara'da yayımlanmaya başlayan gazete, 28 Kasım 1934'de ise "Ulus" adını almıştır. Halk Fırkası kurulduktan sonra parti bünyesine alınan gazetenin başyazarı, matbaa, işletme ve yazı işleri müdürleri, parti genel sekreterliği tarafından belirlenirken parti genel başkanının emir ve iradesine uygun bir yayıncılık politikası gütmüştür. Bu yönüyle partinin hem sözcüsü, hem de alınan kararların uygulanmasında en güçlü destekçisi olmuştur. Dönemin prestij ve satışı bakımından en yüksek gazetelerinden biri olan *Ulus Gazetesi*, inkılapları ve reformları halka anlatmak, benimsetmek ve yaygınlaştırmak konusunda yoğun bir mesai harcamıştır²⁴. Gazetenin inkılabı yaymaya yönelik benimsediği yayıncılık politikasını takdirle karşılayan Cumhurbaşkanı Atatürk, Başbakan İsmet İnönü ve CHP Genel Sekreteri Recep Peker, bu konudaki duygu ve düşüncelerini Cumhuriyet'in onuncu yıldönü-

²² Alper Bakacak, "II. Dünya Savaşı Dönemi'nde Ulus Gazetesi'nin İç ve Dış Politika Değerlendirmeleri", Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002, s.2-3; Faruk Temel, "Cumhuriyet Dönemi'nde İnkılapçı Bir Gazetenin İdeolojik İnşa Stratejileri: Zonguldak Gazetesi (1923-1954)".CTAD. 34, s. 681-682, 2021.

²³ Faruk Temel, "Türkiye'de Cumhuriyet Vatandaşının İnşasında Basın". Selçuk İletişim Dergisi. 13/2, 2020, s.419-420; Filiz Yıldız, "Türkiye'nin Modernleşme Sürecinde Kadın Rollerinin Basın Aracılığıyla Sunuluşu", Erciyes Üniversitesi, Doktora Tezi, 2017, s.256.

²⁴ Bakacak, II. Dünya Savaşı Dönemi'nde Ulus Gazetesi'nin İç ve Dış Politika Değerlendirmeleri, s. 15.

münde gazeteye gönderdikleri tebrik içerikli yazılarla paylaşmıştır. Gazi, gazeteyi inkılabın ilk ve sadık işçisi, İsmet Paşa ise inkılabın canlı bir abidesi olarak nitelendirmiştir. Peker de inkılabın yayılması ve güçlenmesi yolunda gösterdikleri çabalardan ötürü gazete yazarlarını tebrik etmiştir²⁵.

Gazetenin yazar kadrosunda başyazar ve siyaset adamı Falih Rıfki Atay, yazı işleri müdürü Mümtaz Faik Fenik, yazar ve diplomat Yakup Kadri Karaosmanoğlu, yazar ve yayıncı Yaşar Nabi Nayır, gazeteci ve yazar Burhan Asaf Belge, tarihçi ve yazar Cemal Kutay, devrim şairi Behçet Kemal Çağlar, eğitimci, şair ve siyasetçi Ahmet Kutsi Tecer, yazar, akademisyen ve siyasetçi Suut Kemal Yetkin, ressam ve yazar Celal Esat Arseven ve ressam Nurullah Berk gibi isimler yer almıştır. Gazetede ağırlıklı olarak iç ve dış politikada yaşanan gelişmeler konu edinirken siyasi haberler kadar yoğun olmasa da spor haberleri ile reklam, duyuru ve ilanlara da yer verilmiştir. Konser ve radyo etkinliklerinin programları, yeni çıkan kitap ve dergilerin, sinemalarda gösterimde olan filmlerin ve balo gibi eğlence türündeki etkinliklerin duyuruları da halkın bilgisiyle paylaşılmıştır (Görsel 1-2). Türk Tarih Kurumu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Halkevleri, İsmet Paşa Kız Enstitüsü gibi yeni rejimin ihtiyaçlarına uygun olarak açılan kurumların yapısı ve işleyişlerinin anlatıldığı yazılar ve Cumhuriyet'in en önemli olaylarının yıldönümlerine yönelik yapılan kutlamalar da gazetenin sayfalarına taşınmıştır. Özellikle basım yeri olan Ankara; yeni başkent olarak imarı, kamusal alanları ve kültürel hayatı bakımından gazetenin önceliği konular arasındadır.



2.1. Ulus Gazetesi Yoluyla “Kültürel İnşa”

Siyasi haberler kadar olmasa da kültür ve sanata dair birçok konu, tartışma ve her türlü gelişmenin gazete sayfalarına yansıdığı dikkati çekmektedir. Devletin sanata bakışı açısı, sanat ortamının sorunları, başta Atatürk olmak üzere devleti yöneten kadroların ve aydınların sanata ilişkin görüşleri, devletin sanat alanında aldığı kararlar ve yürürlüğe sokulan uygulamalar, sanat piyasası, sanat ve devlet himayesi sorunu, yurtiçi ve yurt dışında

²⁵ “Dünya Değer Takdirler”. Hâkimiyeti Milliye. 29 Ekim 1933, s.1

açılan sergiler, Halkevleri ve sanat çalışmaları, Osmanlı ile yeni Türkiye karşılaştırması, Cumhuriyet Türkiye'sinin kazanımları, Milli Mücadele, Atatürk ilkeleri, halk terbiyesi ve devrimlerin benimsetilmesinde sanatın ve sanatçının rolünün anlatıldığı yazılar, sanat kurumlarının tanıtıldığı yazılar, rejimin sembol mekân ve yapıları, devleti yöneten sınıfı sergilerde gösteren fotoğraflar ve manşet sayfalarında büyük puntolu başlıklar ile özel günlerin kutlandığı yazılar; yeni rejimin yol haritasının çizilmesinde ve partinin ideolojisinin içselleşmesinde etkin bir rol oynamıştır. Falih Rıfkı Atay, Nurullah Berk, Reşat Nuri Darago, Ahmet Muhip Dranas, Behçet Kemal Çağlar, Yaşar Nabi Nayır, Suut Kemal Yetkin, Ahmet Kutsi Tecer gibi fikir, edebiyat ve sanat dünyasının tanınmış isimlerince kaleme alınan tiyatro, müzik, edebiyat ve plastik sanatlar alanındaki yazılar belli aralıklarda “Güzel Sanatlar”, Sanat Sayfası” veya “Güzel Sanatlar Günü” başlığını taşıyan sütunlar altında yayınlanmıştır.

Milli kültür politikaları içinde yer alan ve Atatürk önderliğinde bilimsel olarak başlanan tarih çalışmaları, çeşitli açılardan gazete sütunlarında işlenen konulardan biridir. Avrupa merkezci tarih tezlerine karşı gazete yazarları tarafından Türk tarihinin kökenlerine dair değerlendirmelerde bulunularak toplumda ulus bilinci oluşturulmaya ve kamuoyunun konuya yönelik dikkati çekilmeye çalışılmıştır. Bu alanda yürütülen çalışmalar neticesinde kabul edilen Türk Tarih Tezi'ne göre, Türklerin tarihinin Osmanlı'dan ibaret olmadığı ve çok eskilere kadar gittiği iddiası kanıtlanmaya çalışılmıştır. Buna göre, dünyada yüksek kültürün ilk beşiğinin Türklerin ana yurdu olduğu, o kültürü kuran ve dünyaya yayanların arkeolojik kazıların da doğruladığı üzere Türkler olduğu öne sürülmüştür. Atatürk tarafından kurulan Türk Tarih Kurumu'nun tarih alanında yürüttüğü faaliyetlerden bahsedilerek Türk eğitim ve kültür hayatına yaptığı katkılardan söz edilmiştir. Özellikle Türk Tarih Kongreleri hakkında çıkan yazılarla okurların konuya yönelik ilgisi canlı tutulmaya çalışılmıştır. Söz konusu çalışmaları başlatan ve titizlikte yürüten Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün adından her fırsatta övgü ve minnet solu sözlerde bahsedilmiştir²⁶.

Hükümetin toplumun geniş kesimlerine ulaşmada etkili bir unsur olarak gördüğü müzik alanındaki gelişmelere de gazetede yazarların ilgisi büyük olmuştur. Halka müzik eğitiminin nasıl verilmesi ve okullardaki müzik öğretiminin ne şekilde olması gerektiği üzerine kaleme alınan yazılar ile de Türk müziğinin izleyeceği rota hakkında bilgilendirmelerde bulunulmuştur. Müzik sanatına yeni bir anlayış kazandırmak için Atatürk'ün girişimiyle başlatılan müzik devrimi hususunda atılacak adımlar ve buna yönelik uygulamalar, gazete sütunlarında sıklıkla işlenmiştir. Buna göre, yeni oluşturulacak müziğin yabancı olduğu düşünülen alaturka müzikten vazgeçilerek Türk halk müziği ile Batı müziğinin senteziyle doğacağı fikri üzerinde uzlaşma sağlanmıştır. Yazarlar, Atatürk tarafından başlatılan müzik devriminin haklılığını ortaya koymaya ve bu yönde atılması gereken adımlar ile yürütülen faaliyetleri anlatmaya çalışmışlardır²⁷. Alaturkadan başka bir şey duymamış olan halkın Batı tekniği ile bestelenmiş Türkçe parçaları anlamasının güç olduğu belirtilerek yeni müziğin benimsetilmesi için bu tür müziğe radyolarda, konserlerde, gazete ve kitaplarda daha fazla yer verilerek daha çok bilinmesi ve dinlenmesinin

²⁶ “Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi Dün Açıldı”. Ulus. 10 Ocak 1936, s.1,3-4; “Türk Tarih Sergisi”. Ulus. 21 Eylül 1937. s. 1,6; Kemal Ünal, “Türk Tarih Sergisinde Cumhuriyet Devri”. Ulus. 7 Ekim 1937, s.2; Kemal Ünal, “Türk Tarih Sergisinde Cumhuriyet Devri”. Ulus. 10 Ekim 1937, s.2; “Tarih Sergisi Hazırlıkları”. Ulus. 14 Temmuz 1937, s.2; Akın: Türk Tarihini Aydınlatan Manzum Bir Tiyatro”. Hâkimiyeti Milliye. 18 Aralık 1931, s.4; Behçet Kemal Çağlar, “Faruk Nafiz'in “Akın”ı”, Hâkimiyeti Milliye. 22 Aralık 1931, s.4.

²⁷ Falih Rıfkı Atay, “Türk Dili, Türk Musikisi”. Ulus. 3 Kasım 1934, s.1-2.

sağlanması, alaturka müzik için de tam tersi bir uygulamaya gidilmesi, hatta bu müziğin olduğu yerlere gençlerin gitmesinin engellenmesi ve bu müziği boykot etmeleri önerilerinde bulunulmuştur²⁸. Bu doğrultuda her yerde çalışmalara başlanmış ve radyoda alaturka yayının yerini doldurmak için geniş bir program hazırlanmıştır²⁹.

Müzik alanında bir konservatuvarın kurulması ve müzik kültürünün oluşması için gerekli çalışmalar yürütmek üzere bakanlık tarafından 1935 yılında Türkiye'ye getirilen müzik uzmanı Paul Hindemith, halk müziğinin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Hindemith, Türklerin müzik alanındaki en büyük hazinesinin halk müziği olduğunu, geleceğin bestecilerini halk kültüründen ve halk müziğinden faydalanmaya davet etmiştir³⁰. 1936 yılında Türkiye'ye gelen ve memleketin çeşitli yerlerinde halk ezgilerine dair incelemelerde bulunan ve kaldığı süre içerisinde Ankara Halkevi'nde konferanslar veren Macar besteci Bela Bartok'da Türkiye'de milli karakterde bir müziğin yaratılması için Türk halk müziğinin araştırılarak ondan yararlanılmasının önemine vurguda bulunmuştur³¹.

Türk Ocakları'nın kapatılarak onun yerine yeni bir teşkilatlanmayla kurulan, halk eğitiminde ve kültürün inşasında önemli vazifeler üstlenen Halkevlerine gazete sayfalarında büyük yer verilmiştir (Görsel 3a-b). Halkevi başkanlığından yapılan etkinlikler önceden duyurularak vatandaşların katılım göstermeleri beklenmiştir³². Halkevlerinin teşkilat ve faaliyetlerine yönelik CHP Genel Sekreterliği tarafından hazırlanan ve Halkevlerine gönderilen yönetmeliklere gazetenin sayfalarında yer verilmiş, böylelikle halkın evlerin çalışma sistemleri hakkında daha çok bilgi sahibi olmaları ve evlere ilgi göstermeleri beklenmiştir³³.

²⁸ "Türk Musikisi". Hâkimiyeti Milliye. 7 Kasım 1934, s.3; "Halkevinde Müzik Hakkında Bir Konferans". Ulus. 9 Kasım 1934, s.6.

²⁹ "Halkevinde Müzik Hakkında Bir Konferans". Ulus. 9 Kasım 1934, s.6; "İstanbul'da Yeni Musiki Çalışmaları". Hâkimiyeti Milliye. 5 Kasım 1934, s.3.

³⁰ Murat Katoğlu. "Cumhuriyet Türkiye'sinde Eğitim, Kültür, Sanat", Türkiye Tarihi 4-Çağdaş Türkiye 1908-1980, ed., Sina Akşin, İstanbul: Cem Yayınevi, 6. Baskı, 2002, s. 451-452.

³¹ "Bela Bartokun Dünkü Konferansı". Ulus. 11 Kasım 1936, s.4.

³² "Halkevinde Bir Konferans". Ulus. 4 Aralık 1935, s.5.

³³ "C.H.Fırkası ve Halkevleri". Hâkimiyeti Milliye. 3 Mart 1932, s.1-2; "İnkılap ve İstiklal". Ulus. 18 Şubat 1936, s.6.



Halkevlerinin tüm yurttan büyük bir coşkuyla kutlandığı açılış yıldönümüne dair haberler, manşet sayfalarında kalın ve büyük puntolarla, kutlama anını gösteren fotoğraflar birlikte yer almıştır³⁴. Bu günlerde, evlerin başardığı işlere başbakan, parti genel sekreteri veya halkevi başkanı gibi kişilerin nutuklarında uzun uzun yer verilerek kamuoyunun bilgisine sunulmuştur (Görsel 4). Bu yolla vatandaşların uzmanlık ve şahsi tercihlerine göre mevcut şubelere kayıt yaptırılmaları ve buralardaki faaliyetlere katılımları teşvik edilmiştir³⁵.



Görsel 4. İsmet İnönü, Halkevlerinin kuruluşunun üçüncü yıldönümünde nutkunu verirken

23 Şubat 1935, *Ulus*, s. 1.

Gazetede haberlere göre Ankara Halkevi, kendi salonlarında düzenlediği konser, konferans, tiyatro ve halk oyunu gösterileri, sergiler ve balolar gibi etkinlikler ile oldukça aktif bir şekilde çalışmakta ve bu yönüyle başkent Ankara'nın kültür, sanat ve eğlence ihtiyacını karşılamaktadır³⁶. Bununla birlikte, başkentte bulunmasından ötürü başta Gazi M. Kemal Atatürk ve Başbakan İsmet İnönü olmak üzere hem Türk hem de memlekete gelen yabancı devlet adamlarının ziyaret ettikleri ve etkinlikleri yakından takip ettikleri sembol bir yer haline gelmiştir (Görsel 5a-b).

³⁴ "Ankara Halkevi". Hâkimiyeti Milliye. 16 Şubat 1932, s.1; "Halkevinde Çoban ve Sanatkârlarımız". Hâkimiyeti Milliye. 21 Şubat 1932, s.5; "Halkevleri". Hâkimiyeti Milliye. 21 Şubat 1932, s.1.

³⁵ "Halkevinde Çalışma Hazırlığı". Hâkimiyeti Milliye. 16 Ocak 1932, s.1.

³⁶ Celal Davut, "Ankara Halk Gecesi". Hâkimiyeti Milliye. 4 Şubat 1932, s.4.



Gazete, parti programlarında ele alınan güzel sanatlar konusunu ve devleti yönetenlerin güzel sanatların ülke kalkınmasındaki önemine değindikleri konuşmaları da sayfalarına taşıyarak sanatın izleyeceği yol ile üstleneceği rolleri halka anlatma sorumluluğu içinde olmuştur³⁷. Başta Cumhurbaşkanı olmak üzere devleti yönetenlerin güzel sanatlar ve kültür alanına yönelik sözleri, sanat çevrelerinde yankı ve heyecan uyandırmanın yanında aydınları da harekete geçirerek bu yönde yazılar kaleme almalarıyla sonuçlanmıştır³⁸.

Sanat çevrelerinin gündemini sanatın ideolojik niteliği, inkılabı yaymada sanattan ne şekilde yararlanılacağı, inkılabın sanatının nasıl olması gerektiği gibi konu ve tartışmalar belirlemiştir. Gündemin nabzını tutan gazete yazarları da bu konuya ilgi göstererek sanatın yeni anlam ve içeriklerle donatılarak rejimin çıkarlarına uygun biçimde temsil edilmesi yönünde uzlaşmışlardır. Sanatın sanat için olduğunu ileri sürenler, “Züppe, hovarda, mirasyedi” şeklinde nitelendirilerek toplum gerçeklerinden uzak olmakla ve hezeyan görmeye suçlanırken³⁹ halkçılık ilkesinden hareketle, sanatın halktan beslenmesi ve yine ona seslenmesi gerektiği fikri öne sürülmüştür. Sanatın sanat için değil, inkılabı hizmet için olması gerektiği vurgusu yapılarak sanatçılara inkılabın sanatını yaratmaları yönünde telkin ve çağrıda bulunulmuştur⁴⁰.

37 F.N., “Güzel Sanatlar”. *Hâkimiyeti Milliye*. 25 Mayıs 1931, s.2; “Büyük Gazi’nin Nutku”. *Ulus*. 30 Ekim 1933, s.1.

38 Şair Behçet Kemal Çağlar, “Kültür Seferberliği” başlığını taşıyan yazısında Mustafa Kemal’in Cumhuriyet’in onuncu yıl dönümünde yaptığı konuşmasına referans vererek tüm toplumu kültür seferberliği içinde olmaya davet etmiştir: “Kültür, güzel sanat ve ilim seferberliği var! Millî mücadelenin ilk yıllarındaki derin kavrayışlı, tez ateşli, sonsuz hamleli zamanlar içindeyiz! ...Seferberiz! Dinleyiniz: Emirler veriliyor! Başkumandan, 29 ilkteşrin 1933 günü saat onu on geçte yeni emirler verdi: Kültür ve güzel sanatlar seferberliği var. Başkumandan, artık bir harp meydanında değil, bir cumhuriyet meydanında sesinde on bir yıl evvelki inan ve ateşle haykırıyor: *Hedef, medeniyetin ön safıdır; ileri! Kültür seviyemizi muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız!... Bir yeni seferberlik içindeyiz: Kültür seferberliği içinde!.. Herkes sınıfını kendisi seçecek! Ya tekniğe, ya ilme, ya güzel sanata gönüllü kaydolunacak.. Seferberlik var.. Seferberlik var... Aynı hız, aynı inan, aynı topluluk, aynı bağlılık lâzım.. Yürüyüşe geçeceğiz!.. Başımızda o en büyük; başımızda o büyükler!. Mutlaka muzaffer olacağız.. İmkân ve şerait ne olursa olsun mutlaka muzaffer olmak nasibimizdir, hakkımızdır ve şerefimizin iycabıdır.. Büyük küçük hepimizin bu işte vazifesi var; ihmal edilemez, başkasına devredilemez bir vazife ?.. Kadınlar, asker olmalı mı, olmamalı mı? Ne boş, ne lüzumsuz ve bilhassa ne vakitsiz bir münakaşa: İşte: kültür seferberliği var! Kadınlar, bu yürüyüşün ön saftaki neferleridir; Bundan büyük şeref, bundan güzel fırsat olur mu? Şimdiye kadar kısmî seferberlikler iylan edilmişti: İktisat seferberliği, dil seferberliği, tarih seferberliği ve ilh... Şimdi umumî seferberlik, kültür seferberliği!..” (Behçet Kemal Çağlar, “Kültür Seferberliği”. *Hâkimiyeti Milliye*. 21 Kasım 1933, s.3).*

39 V. N., “Sanat, Sanat İçin Değildir!”. *Hâkimiyeti Milliye*. 18 Eylül 1930, s.4.

40 “İnkılabın San’atı Nerede?”. *Hâkimiyeti Milliye*. 18 Kasım 1930, s.4; Mimar Behçet ve Bedrettin, “Memleket Mi-

Kurtuluş Savaşı zaferlerini, Milli Mücadele yıllarını ve devrimleri halka resimler yoluyla anlatmak için Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip'in çabalarıyla her yılın Cumhuriyet Bayramı'nda açılması planlanan İnkılap Sergileri hayata geçirilmiştir. Cumhuriyet'in onuncu yıldönümüne denk gelen ve Ankara Halkevi'nde açılan ilk İnkılap Sergisi, eserlerin teknik yönden zayıflıklarına rağmen ressamların çiçek, manzara, natürmort gibi klişe konuları bir kenara bırakarak inkılap meselesiyle haşır neşir olmaları nedeniyle gazete tarafından sevinçle karşılanmıştır⁴¹. B. Kemal Çağlar'ın 1936 yılında açılan İnkılap Sergisi vesilesiyle kaleme aldığı yazısında söylediği “Sanatın inkulâbı içe sindirmekte ve yaymaktaki rolü çok büyüktür. Cumhuriyetin sanattan beklediği çok şeyler vardır. Sanat, ilerleyişin remzi ve rehberidir. Bu itibarla; sanat, günlük iş olmaktan çıkmalı; sanatkârın ruhu eserine gebe kalmasını bilmelidir. Her çalışma safhasında, her hamle ve hareketince, verimli, hızlı ve emsalsiz olan Türkiye, sanat safhasında da, sanat hareketlerinde de böyle olmaya mecburdur...” şeklindeki sözleri dönemin sanatından beklenenleri özetler niteliktedir⁴².

Rejimin meşruluğunu sağlamak, devrimleri ve reformları halka duyurmak gibi amaçlarla posta pullarından da yararlanma yoluna gidilmiştir⁴³. Kullanılan pullar 1939'da tükenmek üzere olduğundan P.T.T. Umum Müdürlüğü bunların yerine üzerlerinde Cumhurbaşkanı Millî Şef İnönü, anıtlar, modern binalar, memleket manzaraları ve memlekette yetişen ürünlerin resimlerinin bulunduğu yenilerinin bastırılmasına karar vermiştir⁴⁴ (Görsel 6a-b).



Görsel 6a-b. 18 Kasım 1939, *Ulus*, s.6.

Gazetedeki yazıların büyük bir bölümünde, düşünce ve inanç dünyası, kurum ve toplum yapısı ile çağ dışı kalmış olarak nitelendirilen Osmanlı devrinin her fırsatta eleştirisi yapılmıştır. Yazar F. Rıfık Atay, güzel sanatlar bakımından ilerleyemeyen toplumların tarih sahnesinden silindiğini belirterek Osmanlı Devleti'ni bu duruma örnek olarak ver-

marlığı". Hâkimiyeti Milliye. 18 Kasım 1932, s.3.

⁴¹ Burhan Asaf Belge, "İnkılap Resim Sergisi". Hâkimiyeti Milliye. 12 Kasım 1934, s.3; Burhan Asaf Belge, "İnkılap ve Sanat". *Ulus*. 14 Kasım 1936, s.3; İhsan Cemal Karaburçak, "İnkılap Sergisi Münasebetile". *Ulus*. 20 Kasım 1936, s.4. Burhan Asaf Belge, "Yine <Sanat>". *Ulus*. 27 Kasım 1936, s.3.

⁴² Behçet Kemal Çağlar, "Resim Sergisi". *Ulus*. 1 Ekim 1936, s.1,5.

⁴³ Coşkuner, *Ulus Devlet İnşasında Kemalizm'in Simgeleri*, s. 160.

⁴⁴ "Normal Posta Pulları". *Ulus*. 18 Kasım 1939, s.6; "Normal Posta Pulları". *Ulus*. 22 Kasım 1939, s.4.

miştir⁴⁵. Milli bayram anma törenlerinde de benzer bir yaklaşımla, Osmanlı döneminin kusurları ve hataları ön plana çıkarılarak unutturulması gereken bir unsur olarak işaret edilmiştir. Mustafa Kemal'in önderliğinde girilen bağımsızlık mücadelesinin ise büyüklüğü ve vatanın ne zor şartlar altında kurtarıldığı her fırsatta hatırlatılarak hafızalara kazılmaya çalışılmıştır. Özellikle Cumhuriyet'in onuncu yıldönümünde Cumhuriyet'le birlikte sahip olunan on yıllık kazanımları anlatmak ve inkılap heyecanını artırmak için şiirler, piyesler ve destanlar yazılırken; yayın, temsil, konferans, temsil, halk kürsüleri ve sergiler gibi etkinlikler gerçekleştirilmiştir⁴⁶.

Cumhuriyet ile birlikte halkın ve devlet yöneticilerinin birlikte kutlayacağı ulus için önem arz eden günleri anmak veya kutlamak amacıyla düzenlenecek törenlerin yapılacağı meydanları süsleyecek anıtların ve heykellerin yapımına ağırlık verilmiştir. "Edebiyat ve Sanat" başlığını taşıyan sayfada "Türk Heykeltıraşlığı" adlı anonim bir yazıda, güzel sanatlar içinde en geç gelişme gösteren sanat türlerinden biri olan heykeltıraşlık için de Cumhuriyet rejimi ile birlikte çok kısa bir zaman içerisinde büyük gelişmeler gösterdiği şeklinde yorumlar yapılmıştır⁴⁷. Kurtuluş Savaşı, Milli Mücadele, Atatürk devrimleri, Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, kahraman Türk askeri ve Milli Mücadeleye büyük katkılar veren Anadolu kadını, Türk gençliği gibi konular dönemin anıt ve heykellerine yansımıştır. Bunların çoğunlukla Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet ile özdeşleştirilen sembol alanlar ile yeni kent meydanları, parklar ve kamusal alanlar gibi halkın kolaylıkla görebileceği türden yerlere dikilmeleri tercih edilmiştir. Böylelikle okuma yazma oranı düşük olan bir toplumda halkın bu tip görsel semboller karşısında geçmişe dönerek acı olayları yad etmeleri ve kazanılan zaferle düşünerek kendi milletiyle ve liderleriyle övünç duymaları beklenmiştir.

Bazı anıt heykel uygulamalarına yer verilen haberlerde, henüz ülkede yeterli sayıda uzman heykeltıraş olmamasından dolayı bu tip projelerin erken yıllarda Heinrich Krippel, Pietro Canonica, Anton Hanak ve Josef Thorak gibi yabancı sanatçılara yaptırılması, sanatçıların da aralarında olduğu aydın kesimin şikâyetlerine yol açmıştır. Örneğin, İzmir'de dikilecek olan Atatürk heykeliyle ilgili bir haberde, heykelin İtalyan heykeltıraş Canonica'ya yaptırılmasının Türk sanat çevrelerince tepkiyle karşılandığı ve Türk heykeltıraşlarının da yabancı heykeltıraşlar gibi teknik açıdan başarılı anıt heykeller yapabileceği ileri sürülmüş⁴⁸, hatta yabancılar tarafından yaptırılan heykellerde duygu eksikliği olduğu belirtilmiştir⁴⁹. Her ne kadar yabancı sanatçıların büyük projelerdeki faaliyetleri devam etse de Türk heykeltıraşlarından Kenan Yontunç, Nijad Sirel, Ali Hadi Bara, Nusret Suman gibi anıt piyasasına giriş yaparak birçok projede yer alan sanatçılarla ilgili haberler yayınlanmıştır⁴⁹ (Görsel 7a-b).

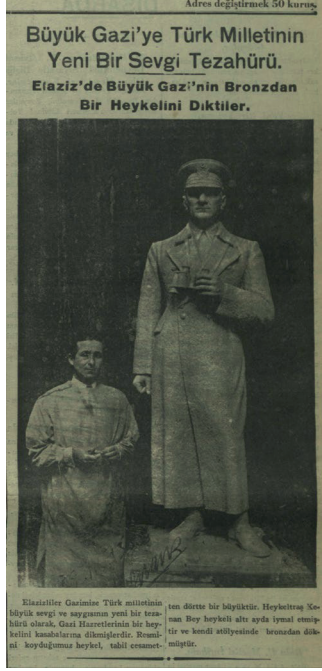
⁴⁵ Falih Rıfkı Atay, "Güzel Sanatlar". Hâkimiyeti Milliye. 9 Kasım 1933, s.1.

⁴⁶ "Kutlulamada Bir Yenilik Daha". Hâkimiyeti Milliye. 22 Ekim 1933, s.1,5; "On Yılı Levhalar ve Resimlerle Anlatmak". Hâkimiyeti Milliye. 23 Ekim 1933, s.4; Falih Rıfkı Atay, "Marş, Büyük Bir Misaldir". Hâkimiyeti Milliye. 22 Ekim 1933, s.1; "Cumhuriyet Bayramında". Hâkimiyeti Milliye. 23 Ekim 1933, s.4; "Kutlulama İşinde Sanat". Hâkimiyeti Milliye. 19 Ekim 1933, s.1,5.

⁴⁷ "Türk Heykeltıraşlığı". Ulus. 12 Kasım 1937, s.7.

⁴⁸ "İzmir'de Gazi Heykeli". Hâkimiyeti Milliye. 9 Haziran 1931, s.1.

⁴⁹ Gazetede 23 Nisan 1931'de Edirne'de sanatçı Kenan Yontunç yaptığı Gazi heykelinin açılışı, (Edirne'de Gazi Heykeli. Hâkimiyeti Milliye. 26 Nisan 1931, s.1), Bursa'da heykeltıraş Nijad Sirel tarafından yapılan Gazi heykelinin 1931 yılındaki Cumhuriyet Bayramı'nda yapılacak resmi açılışı ("Bursa'da Gazi Heykeli". Hâkimiyeti Milliye. 23 Eylül 1931, s.1), İtalyan heykeltıraş Canonica tarafından İzmir'e dikilmek üzere yapılan Atatürk heykelinin açılışının 28



Görsel 7a-b. 5 Kasım 1933, Kenan Yontuç'un Yaptığı Elazığ Atatürk heykeli, *Ulus*, s.1. (solda)

5 Aralık 1935, Thorak tarafından yapılan Atatürk büstü, *Ulus*, s.1. (sağda)

Yazarlar, devletin sanata desteğinin ne şekilde olması gerektiğine dair uzun uzun yazılar kaleme almışlardır. Devletten somut yardımlar bekleyenler olduğu gibi sanat hayatını canlandıracak adımları sıralayan ve bu yönde önerilerde bulunanlar da vardı. Sanatın sa-

Temmuz 1932 tarihinde Başbakan İsmet İnönü tarafından yapılacağı "İzmir'de Gazi Heykeli". Hâkimiyeti Milliye. 9 Haziran 1931, s.1), Milli Mücadele'nin simgesel yerlerinden olan Samsun'da Gazi Parkı'na konmak üzere M. Krippel tarafından bronzdan yapılan Atatürk heykelinin açılış merasiminin Birinci İnönü Zaferinin yıldönümü olan 10 Ocak 1932 günü yapılacağı (M. Fuat Zübeyiroğlu, "Gazi'nin 19 Mayıs 1919'da Anadolu'ya Çıktığı Yerde". Hâkimiyeti Milliye. 10 Ocak 1932, s.1-2), onuncu yıldönümünde Bilecik ve İzmit'te heykellerinin açılışının yapıldığı ("Büyük Gazinin Heykelleri". Hâkimiyeti Milliye. 23 Kasım 1933, s.1), Kasım 1933'de heykeltıraş Kenan Yontuç tarafından yapılan Atatürk'ün bronzdan heykelinin Elazığ'a dikildiği ("Büyük Gazi'ye Türk Milletinin Yeni Bir Sevgi Tezahürü". Hâkimiyeti Milliye. 5 Kasım 1933, s.1), heykeltıraş Ratıp Aşir tarafından yapılan Kubilay abidesinin 1934'de Parti genel sekreteri tarafından yapılacak açılışı ("Menemen'de Dikilen Kubilay Kaidesini Bugün Bay R. Peker Açıyor". *Ulus*. 26 Aralık 1934, s.1; "Kubilay Abidesi". *Ulus*. 27 Aralık 1934. s.1,6), 3 Haziran 1934'de Kars'ta Gazi'nin büstünün açılışının gerçekleştiği "Gazi Hz.nin Büstü Rekzedildi". Hâkimiyet Milliye. 4 Haziran 1934, s.3), Abidesi Holzmeister, kabartmaları ise heykeltıraş Anton Hanak tarafından yapılan Ankara Emniyet (Güven) Abidesi'nin 28 Ekim 1934'deki açılışı (Faliş Rıfki Atay, "Vilayetler Evi İle Emniyet Abidesi Merasimle Açıldı". *Ulus*. s.1,9), Türk heykeltıraş Ali Hadi Bara'nın Adana'da Gazi Meydanı'na dikilecek Atatürk heykelinin 1935 yılının Cumhuriyet Bayramı'nda yapılacak resmi açılış töreni ("Adanada Gazi Heykeli". Hâkimiyeti Milliye. 10 Mayıs 1934, s.3), heykeltıraş Nusret Suman Bey tarafından Tokat Cumhuriyet Meydanı'na dikilecek olan Gazi heykelinin 1935 yılının Cumhuriyet Bayramı'nda yapılacak resmi açılışı "Tokatta Gazi Heykeli". Hâkimiyeti Milliye. 13 Ağustos 1934, s.3), Krippel tarafından 1922'de Büyük Taarruzun başladığı yer olan Afyon'da Belediye Parkı'na dikilmek üzere yapılan Zafer (Utku) Anıtı'nın 24 Mart 1936 yılında açılışının yapıldığı (Faliş Rıfki Atay, "Yeni Yollar ve Anıtlarımız". *Ulus*. 25 Mart 1936, s.1-2), Milli şeker fabrikalarının, Atatürk'e olan şükran ve minnet duygularını göstermek üzere Alman sanatçı Prof. Thorak'a yaptırdığı büstün açılışının şeker fabrikalarının onuncu kuruluş yıldönümü olan 1936'da yapılacağı bilgisi paylaşılmıştır ("Milli Şeker Endüstrimiz Atatürk'ün Bir Büstünü Yaptırdı". *Ulus*. 5 Aralık 1935, s.1).

natçıyı geçindirmeye yetmediği, başka ülkelerde sanatın tıpkı diğer meslekler gibi meslek haline geldiği, ancak Türkiye’de sanatçı olmanın henüz meslek olarak kabul görülmediği, sanatçıların eserlerini üretmek için yeterli vakit bulamadığı ve eserlerinden elde ettiği kazancın onu geçindirmeye yetmediği yönündeki sorunlar da yine yazarlar tarafından dile getirilen sanat ortamının çözüm bekleyen belli başlı sorunlarıydı⁵⁰. Sorunun çözümünde sanatta devletin koruyuculuğu ve desteğinin şart olduğu ifade edilmiştir⁵¹.

Sanatçıların özgün eserler verememesinin nedeni olarak Anadolu’yla irtibatlarının kesik olması gösterilmiştir. Hemen hepsinin büyük şehirlerde ve dar bir çevrede yaşamalarını sürdürmeleri, eserlerinde hep aynı konuları işlemelerine yol açmıştır. Oysaki sanatın hangi türüyle ilgilenirse ilgilensin sanatçı, kendi halkını ve memleketini yakından tanımalı ve onlardan istifade etmeliydi⁵². Konularını çeşitlendirmek için sanatçılara büyük şehirlerden memleketin farklı yerlerine, özellikle de köylere gitmeleri salık verilmiştir. Ancak o zaman sanat hayatında yeni bir yaratma devresi ortaya çıkabilecek ve “*Anadolu’nun memesinden süt emen sanatımız yepyeni bir hayat ile canlanacaktır*”⁵³.

Gazete yazarlarının Anadolu’nun her bakımdan zengin ve bakir bir coğrafya olduğu, sanatçılar için en özgün konuları içinde barındırdığına dair görüşleri, 1930 yılının yazında İsviçreli ressam Marcel Amiguet’in memleketinden seyyar bir atölye ve otel haline getirdiği kamyonuyla Türkiye’ye kadar gelmesi ve her gittiği ülkede kalarak resim yapması ile yeni bir boyut kazanmıştır. Sanatçının bu tür girişimi, orijinal motif bulma arzusu ile ilişkilendirilerek Türk sanatçılarına örnek olarak gösterilmiştir. Üzerlerindeki uyuşuk havayı atmaları ve yeni bakış açıları kazanmaları için Türk ressamlarının tıpkı İsviçreli ressamın yaptığı gibi buldukları şehirlerden ve atölyelerden çıkarak onlar için asıl atölye olan Anadolu’ya seyahatler etmeleri tavsiye edilmiştir⁵⁴. Aydınların çeşitli çevrelerde ve gazete sayfalarında çeşitli vesilerle dillendirdiği bu isteği, parti tarafından her yıl memleketin farklı yerlerine ressamlar gönderilmesine yönelik bir hareketin başlamasına zemin hazırlamıştır (Görsel 8). Böylelikle o güne dek memleketini gezmek için yeterli vakti ve maddi imkânı bulamayan Türk sanatçısı, partinin bu teşebbüsüyle milli değer ve yöresel motif açısından vaha niteliğindeki Anadolu’nun peyzajını ve Anadolu insanının yaşamını yakından görme imkânı yakalamış⁵⁵ ve ressamların gittikleri yerlerde buldukları süre zarfında ürettiği eserlerin Ankara’da toplu olarak sergilenerek memleketin havasını, suyunu, insanını halkın beğenisine sunmuştur. Devleti yönetenlerin güzel sanatlara karşı gösterdiği çabalar sayesinde bu tür sergilerin günden güne çoğalıp gelişeceği vurgulanırken, özellikle Millî Şef İnönü’nün sergilere yaptığı ziyaret, memlekette güzel sanatların ilerlemesini kolaylaştıracak yönde bir adım olarak nitelendirilmiştir⁵⁶.

⁵⁰ V. N. “Bizde Sanat Bir Meslek Olabilir mi?”. Hâkimiyeti Milliye. 7 Ağustos 1930, s.4; “Türk Musikisi”. Hâkimiyeti Milliye. 7 Kasım 1934, s.3.

⁵¹ F. N. “Musikiden Resme”. Hâkimiyeti Milliye. 12 Mayıs 1934, s.3; Falih Rıfkı Atay, “Güzel Sanatlar”. Hâkimiyeti Milliye. 9 Kasım 1933, s.1; “Türk Musikisi”. Hâkimiyeti Milliye. 7 Kasım 1934, s.3.

⁵² Yaşar Nabi, “Sanat ve Hayat”. Ulus. 17 Şubat 1938, s.7; Hüsnü Seyfettin, “Memlekette Sanat Nasıl Yola Getirilebilir?”. Ulus. 16 Ağustos 1936, s.5.

⁵³ VN., “Sanat Seferberliği”. Hâkimiyeti Milliye. 15 Ocak 1930, s.4.

⁵⁴ “Niçin Bir İsviçreli Ressamın Yaptığını Bizim Ressamlarımız Yapmıyorlar?”. Hâkimiyeti Milliye. 7 Ağustos 1930, s.4-5.

⁵⁵ Burhan Belge, “Roosevelt’in Sanat Telakkisi”. Ulus. 12 Mayıs 1939, s.2.

⁵⁶ “C.H. Partisinin Resim Müsabaka Sergisi Kapandı”. Ulus. 10 Mayıs 1939, s.2; “Partimizin Çok Güzel Bir Teşebbüsü”. Ulus. 13 Aralık 1939, s.1,5.

Görsel 8. 13 Aralık 1939, *Ulus*, s.1.

1412

Anadolu'nun tanıtılması ve yurdun propagandasını yapmak üzere bir başka girişim, Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından 1936'da profesyonel ve amatör fotoğrafçılar arasında bir müsabaka açılmış ve eserleri jüri tarafından beğenilen fotoğraflar ile Matbuat Umum Müdürlüğü'nün kendi bünyesinde kurduğu fotoğraf arşivi için hazırlattığı yurdu tanıtmayı amaçlayan fotoğraflardan oluşan "Türkiye Tarih, Güzellik ve İş Memleketi" adlı serginin açılmasıdır⁵⁷ (Görsel 9a-b).

Görsel 9a-b. 1 Mart 1936, *Ulus*, s.1,6.

Sanata topluma yeni değerleri benimsetmek, bu yolla halkın kültür seviyesini yükseltmek gibi öğretici bir işlev de yüklenmiş, halkın terbiye edilmesinde sanatın üstlenece-

⁵⁷ "Türkiye Tarih, Güzellik ve İş Memleketi Fotoğrafı Sergisi". *Ulus*. 18 Şubat 1936, s.2.

ği görevlerden söz edilmiştir. Özellikle resim gibi görsel yönü güçlü olan sanatların okuma yazma oranı düşük olan yerlerde sözle ve yazıyla telkin etmenin mümkün olmadığını durumlarda halkı etkilemede çok daha fazla işe yarayacağı belirtilerek bu tür sanatları içeren sergiler açılması tavsiye edilmiştir⁵⁸. Halkta fikir ve sanat bilinci ile bu yönde bir zevki artırmak için partinin direktifleriyle Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından edebiyatçılar ve ressamılgilendiren bir girişimde bulunmuştur. Halk yayınları konusunda Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından yapılan incelemeler neticesinde “Âşık Garip, Köroğlu, Esirci Şahin, Yusuf ile Züleyha, Nasrettin Hoca, Keloğlan Masalları, Kerem ile Aslı, Şahmeran, Âşık Kerem’in Oğlu, Cadı Karının Marifeti, Süleyman’la Belkıs, Kürkçü Dükkânı, Ferhat ile Şirin, Elif ile Mahmud” gibi kitapların da aralarında olduğu yeni harflerle basılan çok sayıda eserin neredeyse tümünün dil, üslup ve içerik açısından son derece niteliksiz ve konu açısından ise yaratılmak istenilen yeni insan idealine aykırı bir ideolojinin ve geleneğin ürünü oldukları ileri sürülmüştür. Bu durum gerek köylerde, gerekse kasabalarda halkın okuma ihtiyacını karşılamak ve bu yolla onların millî ve kültürel terbiyeleri üzerinde etkili olmak amacıyla yeni halk hikâyeleri ve romanlar yazdırılması zaruriyetini doğurmuş ve 10 eserden oluşan ilk seride halkın iyi bildiği ve alışık olduğu kahramanların yeni konular içinde kullanılarak devrime⁵⁹ uygun olaylar içinde yeni telkinler yaratmaları için yaşatılmasına karar verilmiştir⁵⁹. Resim sanatına gelince, halkın sürekli gittiği yerlerden olan kahvehane, berber, tatlıcı, bakkal gibi dükkânların duvarlarına asılmak üzere sanatçılara güçlü birer telkin vasıtası niteliğindeki inkılap prensiplerine uygun 15 kadar resim yaptırılarak her birinden ellişer bin tane bastırılmasına karar verilmiştir⁶⁰. Böylelikle edebiyatçılara olduğu gibi ressamılgilene da güzel sanatların halk hizmetinde olduğu hatırlatılarak inkılabı halka götürmedeki sorumluluk ve görevlerinin altı çizilmiştir⁶¹.

Gazetede ressam olarak çalışan Saip Tuna ve Ratip Tahir Burak’ın gazete sayfalarında habere konu olan kişi, olgu veya olaylarla ilgili metni görsel yolla zengin kılmayı amaçlayan karakalem ve karikatür çalışmaları yayınlanmıştır. Örneğin, “Milli Kıyafet Balosu” başlığını taşıyan haberin olduğu sütunda, ressam Saip Tuna’nın Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından Ankara Palas salonlarında verilen, davetliler arasında Atatürk’ün de olduğu Milli Kıyafet Balosu’ndaki zeybeklere ve milli kıyafet giymiş iki kadın figürüne ait karakalem çizimlerine yer verilmiştir⁶² (Görsel 10).

⁵⁸ Neşet Halil, “Halk Terbiyesi ve Vasıtaları”. Hâkimiyeti Milliye. 14 Nisan 1931, s.4.

⁵⁹ “Halk Edebiyatı ve Halk Resimleri İçin Yerinde Bir Teşebbüs”. Ulus. 16 Mayıs 1937, s.1,5; “Halk ve Halk Edebiyatı”. Ulus. 16 Mayıs 1937, s.1,5.

⁶⁰ Halk Edebiyatı ve Halk Resimleri İçin Yerinde Bir Teşebbüs, s.5.

⁶¹ “Halk Emrinde Güzel Sanatlar”. Ulus. 17 Mayıs 1937, s.1, 5.

⁶² “Milli Kıyafet Balosu”. Ulus. 9 Aralık 1935, s.3.

Görsel 10. Saip Tuna, 9 Aralık 1935, *Ulus*, s.3.

Tuna tarafından yapılan başka bir çizim serisi, Türk-Sovyet Dostluk Paktı'nın imzalanmasının on beşinci yıl dönümü dolayısıyla Dış İşleri Bakanlığı Vekili B. Şükrü Saraç tarafından Ankara Halkevi'nde gece saatlerinde verilen davetin hatırası olarak sırasıyla Başbakan İsmet İnönü, Sovyetler Birliği'nin Türkiye Büyükelçisi Lev Mihayloviç Karahan, CHP Genel Sekreteri Recep Peker, Sovyet elçiliği ikinci kâtibi B. Palyekof (?) ve Tass Ajansı üyesi B. Stokliçki'ye yer verdiği karakalem çalışmasıdır⁶³ (Görsel 11). Tuna'nın, Ankara Palas'ta verilen davete katılan Afganistan Dışişleri Bakanı Serdar Feyz Muhammedhan'ın karakalem çizimi yer almıştır⁶⁴ (Görsel 12). 1936 yılında Ankara Sergievi'nde Alman Sanatı ve Alman Tezyini Sanatlar Sergisi'nin açılışıyla ilgili çıkan bir haber metninin yanına iliştilen Alman Büyükelçisi Von Keller'in karakalem çalışması da sanatçıya aittir⁶⁵. Sergi haberiyle aynı sayfada Japon Profesör Koji Okobo tarafından halkevinde Japon tabiat hayatı hakkında verilen konferans haberi başlığının altında ise profesörü konferans verirken gösteren bir karakalem çizimi yer almıştır⁶⁶ (Görsel 13).

Görsel 11. Saip Tuna, 18 Mart 1936, *Ulus*, s.3.

⁶³ *Ulus*. 18 Mart 1936, s.3.

⁶⁴ *Ulus*. 8 Ocak 1936, s.2.

⁶⁵ "Alman Sanat Sergisi". *Ulus*. 3 Mayıs 1936, s.1.

⁶⁶ "Profesör Koji Okobonun Konferansı". *Ulus*. 3 Mayıs 1936, s.1-2.



Profesör
Koji Okobo nun
konferansı



Alman sanat sergisi
Dün sergievinde alman büyük
elçisinin bir söyleyişle açıldı

Dün, saat 16 da, Sergi evinde, modern alman sanatı ve alman tezmini sanatları eserlerini bir araya toplayan güzel bir sergi açıldı. Bazı Balkan memleketlerinin hükümet merkezlerini doluştuktan sonra, Ankara'ya gelen bu seyyar sergide, tablo ve plastik eserlerden ziyade smai mamulât teşhir edilmektedir.

Alman büyük elçiliği, 13 mayısa kadar sürecek serginin açılma törenine, bakanlarımızı, saygınları, kordiplomatiği, bakanlıklar büyük memurlarını, milli bankalar direktörleri ve gazetecileri davet etmiştir. Tüze, bayındırlık ve gümrük bakanlarımız, BB. Şükrü Saraçoğlu, Ali Çetinkaya ve Ali Râna Tarhan ile diğer davetli-



Görsel 12. Saip Tuna, 8 Ocak 1936, *Ulus*, s.2. (solda)

Görsel 13. Saip Tuna, 3 Mayıs 1936, *Ulus*, s.1. (sağda)

Gazetede çizerlik yapan bir başka ressam da Ressam Ratip Tahir Burak'dır. Onun imzasını taşıyan ve büyük çoğunlukla ana sayfada bulunan haberlerle birlikte yer alan görseller, Cumhuriyet'in önemli olayları ve sembol figürlerinin temsiline dayanmaktadır. Bunlardan biri, M. Kemal Atatürk ve Maverayı Ürdün Kralı Altes Abdullah'ı Ankara Palas'ta buldukları sırada resmettiği karakalem portre çizimi çalışmadır⁶⁷ (Görsel 14). Bir diğeri, Hatay'ın anayurda bağlandığı haberinin paylaşıldığı günde, yine ana sayfada (manşet) yer alan bayrak tutan asker ve zaferi sembolize eden defne yapraklı taç takmış bir kadını yerde bayrağı öperken temsil ettiği görseldir (Görsel 15). Sanatçının bir başka çalışması ise 30 Ağustos 1939'da büyük puntolarla "Büyük Zafer Bayramını Kutluyoruz" başlığıyla Zafer Bayramı'nın yıldönümünün kutlandığı ana sayfada yer bulan Türk askere ve mitolojik bir karakter olarak resmettiği bir kadın figürüne yer verdiği çalışmadır (Görsel 16). Başında defne yapraklı bir taç bulunan kadın, askere vermek için elinde benzer bir taçla gösterilmektedir. Bir kaide üzerinde resmettiği Türk askeri, Ankara'da Ulus Meydanı'nda bulunan Avusturyalı heykeltıraş Heinrich Krippel

tarafından yapılan (1927), Kurtuluş Savaşı ve zaferlerini anlatan Zafer Anıtı'ndaki heykel grubundan Polatlı yönünden gelmekte olan düşmanı gözetleyen Mehmetçik heykeliyle oldukça benzerdir. Kompozisyonun diğer öğeleri, Türk bayrakları ve resmin gerisinde belli belirsiz biçimde gösterilen Türk ordusudur. "Başbakanımız Dün Kamutayda Çok Ehemiyetli Bir Nutuk Söyledi" başlıklı haber sütununda da yine sanatçının imzasını taşıyan İsmet İnönü'yü eli yukarıda konuşma yaparken gösteren karakalem türünde bir çalışması yer almıştır (Görsel 17).

⁶⁷ *Ulus*, 18 Mart 1936, s.3.



Bu portrelerin evvelki akşam Cumhuriyetle Altes Abdullah Ankara Palasta bulundu'ları sırada ressamımız tarafından yapılmasına müsaade edilmiştir.



Görsel 14. R. Tahir Burak, 2 Haziran 1937, *Ulus*, s.1. (solda)

Görsel 15. R. Tahir Burak, 23 Temmuz 1939, *Ulus*, s.1. (sağda)



Görsel 16. R. Tahir Burak, 30 Ağustos 1939, *Ulus*, s.1. (solda)



Görsel 17. R. Tahir Burak, 29 Mayıs 1936, *Ulus*, s.1. (sağda)

Cumhuriyet'le birlikte mimarlık alanında ortaya çıkan yeni gelişmeler ve mimaride benimsenen yaklaşımları anlatan yazılar da gazete sayfalarındaki yerini almıştır. Kentleri oluşturan unsurlardan ve medeniyetin en önemli göstergelerinden biri olan mimarlık, bu süreçte ideolojiyi toplumsal hafızalarda yaşatacak en önemli sembollerden biri olarak görülmüştür. Özellikle gazetenin son sayfalarında “Şehircilik Sayfası” adlı sütunun altında mimariye ve şehircilik hayatına dair önemli gelişmeler ile yazarların bu konulara yönelik görüşleri paylaşılmıştır. Yazarlar, her ne kadar mimaride modern olanın benimsenmesi konusunda görüş birliği içinde olsalar da bununla tam olarak ne ifade ettikleri, modern olana ulaşmak için ne tür bir yol izleneceği, modern olanın sahip olması gereken ölçütlerinin neler olduğu kişiden kişiye değişmektedir. Yazarlar, bir yandan şehir planlanmasında ve mimari uygulamalarda benimsenen modern anlayışa neden olan dinamikleri açıklamaya çalışırken bir yandan da bunun sağlayacağı faydalar hakkındaki görüşlerini paylaşmış-

lardır. Bu yöndeki değişime gerekçe olarak 20. yüzyılla birlikte bilim, sanayi ve teknoloji-deki ilerlemeler ile gündelik yaşam alışkanlıkları ve estetik algısında yaşanan değişimler gösterilerek toplumun yeni istek ve ihtiyaçlarına uygun, rasyonel, rahat, sağlıklı ve estetik unsurların gözetildiği şehirler planlamak zorunda kalındığı dile getirilmiştir⁶⁸.

Yeni rejime geçilmesiyle diğer alanlarda olduğu gibi bu alanda da geleneksel olan-dan kopularak yeni ve modern olana doğru bir yöneliş yaşanmıştı. Dünyada inşaat sek-töründeki teknik ve usuldeki gelişmelerle mimari anlayış da değişmeye başlamış, rasyo-nel ve çağdaş nitelikteki bu yeni mimari anlayıştan Türkiye de etkilenmiştir. Eski devir mimari anlayış terkedilerek gereksiz her ayrıntının atıldığı, sade ve yalın bir anlayış ile⁶⁹ büyük Avrupa şehirlerinde olduğu gibi güneş ve havanın önem kazandığı yeni bir mimari stil benimsenmeye başlamıştı. Türkiye’de de özellikle Ankara’da İsmet Paşa Enstitüsü ve Ticaret Mektebi gibi kurumların da aralarında olduğu kamu yapıları ve Yenişehir’de-ki birçok bina bu anlayış esas alınarak inşa edilmiştir⁷⁰. Mimarideki modernist anlayış, ulusun inşası için öne çıkarılan en önemli görsel sembollerden biri olarak köşe yazıları, “Bol hava, bol güneş” sloganının atıldığı haberler ve binaların dış ve iç görünümle-rine yer veren fotoğraflar yoluyla hem dünyadan hem de Türkiye’den örnekler üzerinden gösterilmeye çalışılmıştır (Görsel 18). Yeni mimari anlayışın şimdiye dek benimsenen eski esas ve usullerden, akademilerin köhneleşmiş zihniyetinden ayrılarak yeni bir şekle büründüğünü söyleyen ressam Celal Esat Arseven, mimari uygulamalarda inşaat gelişm-eleri doğrultusunda hareket etmek ve dönemin ihtiyaçlarına cevap vermek kaygısı içinde olunması gerektiğini ifade etmiştir⁷¹.



Görsel 18. 25 Mayıs 1931, *Hâkimiyeti Milliye*, s.5.

⁶⁸ Mimar Behçet ve Bedrettin, “Şehir Mimarlığı”. *Hâkimiyeti Milliye*. 22 Kasım 1933, s.4.

⁶⁹ Mimar Behçet ve Bedrettin, “Yeni Mimarlık”. *Hâkimiyeti Milliye*. 14 Kasım 1933, s.4.

⁷⁰ “Yeni Mimarlık”. *Hâkimiyeti Milliye*. 25 Mayıs 1931, s.5.

⁷¹ Celal Esat Arseven, “Yeni Mimari”. *Hâkimiyeti Milliye*. 2 Ocak 1930, s.6-7.

Mimaride yeğlenen Batı modelindeki modern mimari üslup, yaşam alanlarının iç mekân düzenlenmelerinde de kendini göstermiştir⁷². Yeni yapılan binaların içlerinin de dışında olduğu gibi modern olarak tasarlanması fikri ön plana çıkarılmıştır. Gazetede yayınlanan konuyla ilgili haber başlıkları, “Modern Miymarinin Güzel Evleri”, “Modern Ev-Modern Möble”, “Ev Tefrişinde Modern Üslup”tan örneklerinde olduğu gibi hep bir modernlik vurgusu söz konusudur. “Beynelmilel” ve “medeni” olmakla eş görülen modernlik, evlerin içinde kabartmasız, düz veya çizgili, süsten uzak, temizliği kolay, sade ve rahat eşyaların kullanılması şeklinde karşılık bulmuştur (Görsel 19). Modern mobilyaların çok daha ucuz, rahat ve estetik olduklarının altı çizilerek, bu yönde bir yönelime dikkat çekilmiştir⁷³. Modern mimari ve iç mekânda yeğlenen modern anlayışın Türkiye’de de yerleşmesi fikriyle yabancı basında çıkan haberlerin tercümelere ve modern bina modellerine, ev içi yaşantısına ve iç mekân düzenlemelerinin başka ülkelerdeki örneklerine yer veren görseller yayınlanmıştır⁷⁴.



Görsel 19. 25 Temmuz 1930, Eski ve Yeni Tarz Eşya Örnekleri, *Hâkimiyeti Milliye*, s.4.

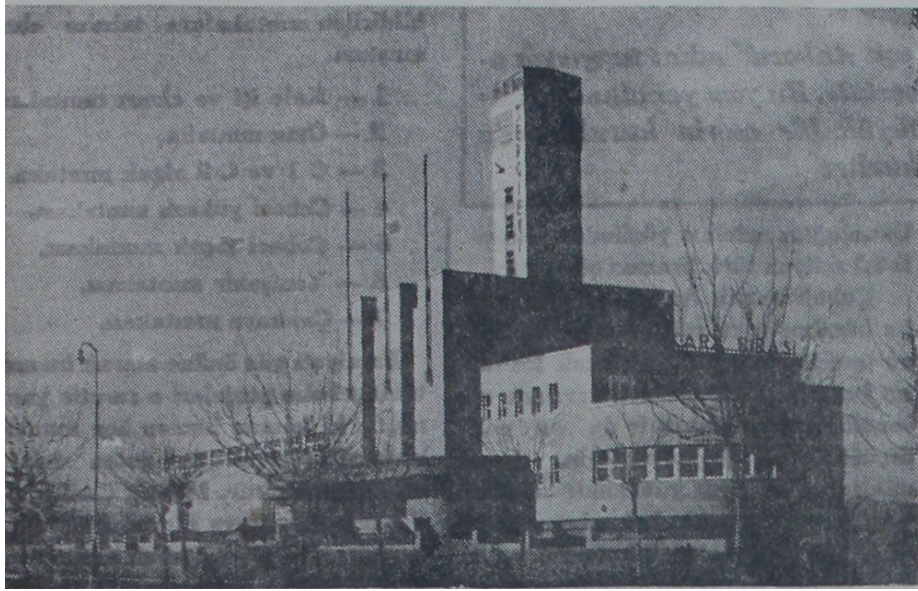
Cumhuriyet’in ilanı sonrasında devletin hükümet merkezi olarak yeni bir statü kazanan Ankara, yeni kamu binaları, kentsel ve kamusal alanları ile hızlı bir yapılanma süreci sonrasında rejimin en önemli imgesi haline gelmiştir. İnkılabın ana davalarından biri olarak görülen Ankara, elçilik binaları, memur ve işçi evleri, kamu yapıları gibi modern

⁷² “Ev Tefrişinde Modern Üslup”. *Hâkimiyeti Milliye*. 3 Nisan 1934, s.6.

⁷³ Modern Ev-Modern Möble”. *Hâkimiyeti Milliye*. 25 Temmuz 1930, s.4; “Ev Tefrişinde Modern Üslup”. *Hâkimiyeti Milliye*. 3 Nisan 1934, s.6; “Modern Miymarinin Güzel Evleri”. *Ulus*. 1 Temmuz 1934, s.5.

⁷⁴ *Hâkimiyeti Milliye*. 1 Temmuz 1931, ilan sayfası.

mimariden örneklerle, yeni meydanları, bulvarları, park ve bahçeleri ile temiz ve bakımlı görünümünü fotoğrafları eşliğinde gazetenin manşet sayfalarındaki yerini almıştır. Başkent Ankara'nın eski geleneklerden koparak yeniliğe doğru koşan, planlı ve düzenli genç bir devlet merkezi olduğu vurgusu yapılmıştır. Ankara, modern bir şehir olarak sunulurken Osmanlı'nın başkenti payitaht İstanbul onun karşısında küçümsenerek dışlanmıştır. İstanbul'un eski usulde yapılmış binalarla dolu olduğu, yeni Türkiye'nin başkentinin modern mimariyi hemen benimsediği, modern mimari uygulamalarında bütün Anadolu'ya rehber olduğu vurgulanmıştır⁷⁵. Modern mimari ve bu tarzda yapılan eserler şaşalı biçimde övülürken aynı anlayışla inşa edilen okul, hastane gibi kamu yapıları ve konut mimarisi örneklerine ait fotoğraflar da manşet sayfalarındaki yerlerini almıştır. Böylelikle, rejimin yeni mimari anlayışı gazete sayfalarında edindiği temsil gücü sayesinde görsel bir şov malzemesine dönüşmüştür. 1934 yılında açılışı yapılan Sergievi binasıyla ilgili olarak da bakıldığında onda ileriye ve yukarıya doğru yürüyen estetik bir hareket ve modern bir anlam bulunabileceği şeklinde bir yorum yapılmıştır. Binayla övünmeye değer bir başka hususun ise projesinin Şevki Balmumcu isimli genç bir Türk mimar tarafından hazırlanmış olması gösterilmiştir⁷⁶ (Görsel 20).



Görsel 20. 30 Ocak 1936, Sergievi, *Ulus*, s.5.

Ankara'nın yoktan var edilen şehircilik öyküsü gazete aracılığıyla yansıtılarak halkın kültürel hafızasında yer edinmesi hedeflenmiştir. Başkent olmadan önce, *yalnız küçük bir kasaba değil, Anadolu'nun en geri kasabalarından biriydi. Yol, su, ağaç, yapı, hiçbir şey yoktu* dediği Ankara'nın *Yırtılmış ve parçalanmış gibi bir toprak, solmuş çamurdan evler, tıpkı bütün Anadolu: Bütün Anadolu gibi o da temelden çatıya kadar inşa olunacaktı, yaratılacaktı* sözleriyle gazetenin başyazarı Falih Rıfkı Atay, şehrin geçirdiği dönüşümden söz etmiştir. 1930'lu yıllarda ise görünümünün modern yapıların inşasıyla birlikte büyük oranda değiştiğinden ve burada yetişen elitin merkezden vatanın her köşesine dağıldığını ve böylece, *Osmanlı'nın Anadolu'yu parçalara bölmelerinden sonra Türklüğün bağımsızlık ocağı yeniden tüttü* diyerek şehrin geldiği noktadan duyduğu memnuniyeti paylaşmıştır⁷⁷. Ankara'nın değişim serüvenini ele alanlar yalnızca Türk yazarlarla sınırlı değildir.

⁷⁵ "Ankara'da İymar ve İnşa Faaliyetinden Numuneler". Hâkimiyeti Milliye. 19 Kasım 1931, s.1,5.

⁷⁶ "Güzel Bir Mimari Eseri Ankara Sergievi Bitmiş Gibidir". Hâkimiyeti Milliye. 3 Eylül 1934, s.5.

⁷⁷ Falih Rıfkı Atay, "Ankara". Hâkimiyeti Milliye. 29 Ekim 1933, s.88-89.

Amerikan gazeteci Harold Denny'in *New York Times* gazetesinde yayınlanan ve şehrin köklü tarihi geçmişinden o güne dek geçirdiği dönüşüme yer verdiği "Ankara" başlıklı yazısının tercümesi gazetede yer almıştır. Türkiye'nin sembolü olarak nitelendirdiği Ankara'nın tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği ettiğinden söz eden gazeteci, eskiden bataklıklarla dolu Asya şehriyken Atatürk'le birlikte yeni kurulan ülkenin siyasi ve ekonomik başkenti olduğunu ve zaman içerisinde modern bir görünüme kavuştuğunu ifade etmiştir⁷⁸. Ankara üzerine yurtdışı basınında çıkan ve tercümesi gazetede yayınlanan bir diğer örnek de *L'Europeen Paris Gazetesi*'ndeki Gerard Tongas imzalı bir yazıdır. O da yeni hükümet merkezini Anadolu'nun kalbinde Ankara'da kurma fikrinin Cumhuriyet'in mimarı Atatürk'e ait olduğunu ve Atatürk'le birlikte yabancılara teslim edilen payitaht İstanbul defterinin kapatılarak Ankara'nın Türk modernleşmesinin sembolü yapılarak yeni bir sayfa açıldığını vurgulamıştır. Çıplak bir tepenin çorak sırtlarında kurulmuş bataklıklarla dolu, susuz, ağaç ve yeşilden mahrum bir yer olarak nitelendirdiği Ankara'nın başkent olarak ilan edilmesiyle modern bir şehir görünümünü kazandığını ileri sürmüştür. Planlı biçimde yapılan çalışmalar neticesinde şehirdeki bataklıklar kurutulmuş, su sorunu çözülmüş, yeşillendirilmiş ve şehirde sayısız güzel ve konforlu konutlar ile ihtişamlı olarak yapılan bakanlık, elçilik, okul, hastane ve fabrika gibi yapılara kavuşmuştu. Mimarisi ve sanatının en modern anlayışa göre tasarlandığı Ankara, Anadolu'ya model bir şehir olarak sunulmuştur⁷⁹.

Gazete, Ankara'nın modern başkent olarak inşasına büyük katkılar sağlayan Jansen, Ernest Egli gibi mimar ve planlamacıların yazılarına ve onların yaptığı eserlere sayfalarında yer vermiştir. Alman şehircilik uzmanı Profesör Jansen'in Ankara'nın planına dair kaleme aldığı yazılar ve kendisi tarafından çizilen planlar⁸⁰ (Görsel 21), Ernest Egli tarafından inşa faaliyetleri bakımından yeni bir sürece giren Türkiye'de yapıların inşasında dikkat edilmesi gereken unsurlar ile mimarlara düşen görevlerin anlatıldığı yazılar, bunlardan yalnızca ikisidir⁸¹.

⁷⁸ "Ankara". *Ulus*. 28 Mart 1936, s.6.

⁷⁹ "Yabancı Gazetelerde Okuduklarımız". *Ulus*. 25 Nisan 1936, s.4.

⁸⁰ "Ankara'nın Güzelleşmesi İçin Yeni Projeler". Hâkimiyeti Milliye. 23 Nisan 1934, s.6.

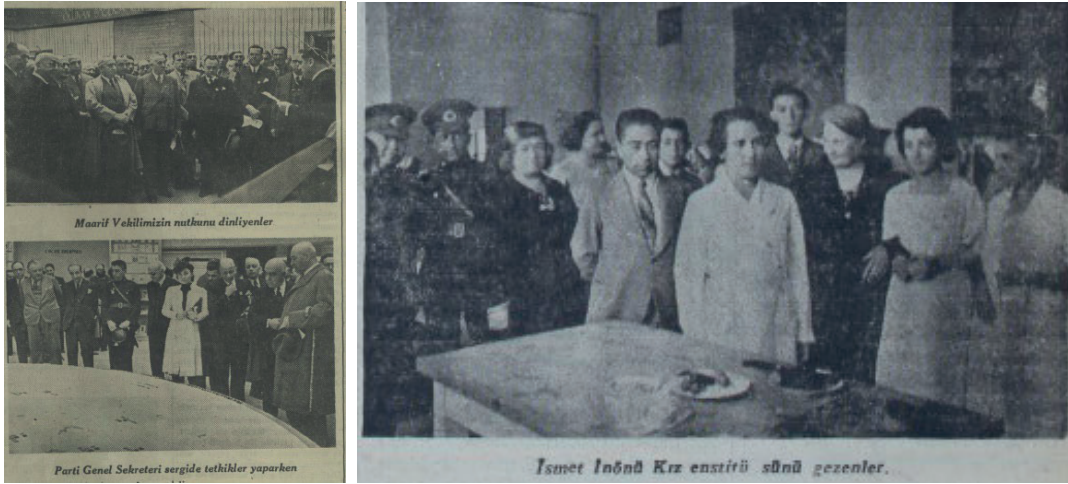
⁸¹ Ernest Egli. "Yapı Sanatı". *Ulus*. 1 Mayıs 1937, s.6-7; Ernest Egli, "Türk Mimarisinin İstikbali Nerede?". *Ulus*. 3 Temmuz 1937, s.8.



Görsel 21. 11 Kasım 1935, Jansen'in Ankara Samanpazarı çizimi, *Ulus*. s.1.

Sanat ortamının şekillenmesinde büyük önem arz eden sergiler, gazetede yer alan kültür ve sanat etkinliklerine dair haber ve yazıların önemli bir kısmını teşkil etmektedir. Sergilerin ne zaman açıldığından kaç eser yer aldığına, davetli profiline kimlerden meydana geldiğinden halkın sergilere yönelik ilgisinin olup olmadığına kadar çok sayıda yazı kaleme alınmıştır. Sergilere dair haberlerin olduğu sayfalarda sergiyle ilgili fotoğraflar da yer alarak açılışlarda bulunan davetli profili, davetlilerin eserlere yönelik tutumları, eserlerin yerleştirilmesi gibi detaylar hakkında fikir edinilmesi söz konusudur. Açılış törenlerine her ne kadar halkın katılımı söz konusu olsa da bu anlara yer verilen fotoğraflarda, çoğunlukla yönetici erk ve toplumun üst sınıfına özgü insanların varlığı dikkati çekmektedir.

Bu dönemde İnkılap Sergileri, Yurt Gezileri Sergileri, Halkevleri Sergileri (Görsel 22), Devlet Resim ve Heykel Sergileri, Neşriyat Sergileri (Görsel 23), Türk Tarih Sergisi gibi devlet destekli sergiler, Güzel Sanatlar Birliği, D Grubu ve Müstakil Ressam ve Heykeltıraşlar Birliği gibi sanat kuruluşları ve birliklerinin sergileri, Güzel Sanatlar Akademisi, Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Şubesi ve İsmet İnönü Kız Enstitüsü öğrencilerinin açtığı sergiler (Görsel 24), yabancı sanatçılar ile başka ülkeler tarafından açılan sergiler, yurtdışında açılan Türk sergileri ve kişisel sergiler olmak üzere çok sayıda sergi açılmıştır. Sergilerin açıldığı mekânlar olarak çoğunlukla Galatasaray Lisesi başta olmak üzere çeşitli ortaöğretim kurumları, Sergievi, Halkevi salonları, GSA, Gazi Eğitim Enstitüsü, İsmet İnönü Kız Enstitüsü gibi kurumlar dikkati çekmektedir.

Görsel 22. 8 Mart 1937, *Ulus*, s.6.Görsel 23. 2 Mayıs 1939, Neşriyat Sergisi, *Ulus*, s.3.(solda)Görsel 24. 15 Haziran 1935. İsmet İnönü Kız Enstitüsü'nün Yılsonu Sergisi, *Ulus*, s.3. (sağda)

Sergilerin ne şekilde düzenleneceğine dair usul ve esasların belirtildiği talimatnameler ve genelgeler de gazete yoluyla duyurulmuştur. Örneğin, Devlet Resim ve Heykel Sergileri hakkında Maarif Vekâleti tarafından sergilerin ne şekilde hazırlanacağı, jürinin kimlerden oluşacağı, jüri üyelerinin zarurî masrafları, sergide teşhir edilecek eserler ve seçilecek eserlere verilecek para mükâfatları, sergiye katılım şartları, eserlerin alış ve satış şekilleri hakkında hükümlerin yer aldığı talimatname metnine yer verilmiştir⁸². Sergilere dair bir başka duyuru da ödül alan sanatçılar ve eserlerle ilgilidir. 31 Ekim 1939'da Sergievi'nde açılacak olan Devlet Resim ve Heykel Sergisinin ödülleri Sergievinde toplanan jüri tarafından gizli rey ile tespit edildiği ve bu doğrultuda birinci, ikinci ve üçüncü olmak üzere ödülleri verildiği bilgisi paylaşılmıştır. Bu doğrultuda hangi eserlere ne kadar miktarda ödül verildiği de haber içeriğinde mevcuttur⁸³. Ayrıca, sergilerde

⁸² "Devlet Resim ve Heykel Sergisi Talimatnamesi". *Ulus*. 7 Aralık 1939, s.2.

⁸³ "Birinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi Mükâfatlarını Kazananlar". *Ulus*. 29 Ekim 1939, s.3.

ödül kazanan sanatçılar ve eserleri değerlendirilmeye açılarak niçin ödül almaya değer oldukları konusu da yazarlar tarafından ele alınarak anlatılmaya çalışılmıştır⁸⁴. Sergilerin kaç kişi tarafından ziyaret edildiği gibi sayısal verilerle, halkın sergilere gösterdiği ilgi ve alaka da gazetede yer alan sergilere dair detaylardandır. Örneğin, Birinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nin kapandığını bildiren bir haberde, serginin büyük ilgi gördüğü ve bir ay zarfında 70 binden fazla ziyaretçi tarafından gezildiğinden söz edilmiştir⁸⁵.

Sergi açılışlarında milletvekilleri, müsteşarlar, çeşitli bakanlıklar ile elçilik ileri gelenleri, basın görevlileri, çeşitli okul ve enstitü yöneticileri, sanat çevrelerinden birçok insan ve Ankara'da bulunan misafirler olmak üzere seçkin bir davetli katılımının yer aldığı ve çoğunlukla başbakan veya maarif vekili tarafından açılış töreninin başlatıldığı yönünde bilgiler verilmiştir. Açılışlarda devlet yetkilileri tarafından yapılan konuşmalarda serginin tanıtılmasının yanında, sergilerin taşıdığı önemden Türk sanatının gelişimine, sanatçıların yönelimlerine ve sanatın mevcut durumuna yönelik bilgiler verilmiştir. Sanatçılardan ne tür eserler beklendiğinin bilgisi de yine açılış konuşmalarına yansırken, aynı zamanda Türkiye'de sanatın Cumhuriyet ile birlikte gösterdiği gelişme vurgusunda bulunulmuştur⁸⁶. Bağlılık, minnettarlık ve şükran duygularının dile getirildiği Atatürk, İsmet İnönü ve CHP, açılış konuşmalarının vazgeçilmez unsurlarıdır⁸⁷.

Gazetede sergilerin bazılarıyla ilgili çıkan duyuru yazılarında, sergiye eserleriyle katılacak olanların eserlerini ne kadar süre içinde hangi adrese teslim edeceklerinin bilgisi paylaşılmıştır. Örneğin, her sene İstanbul ve Ankara'da açılan Güzel Sanatlar Birliği resim şubesi tarafından açılan resim sergisinin 7 Haziran 1937'de Ankara'da açılacağı, sergiye bu kez Güzel Sanatlar Birliği ile Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği ve D Grubu arasında yapılmış olan anlaşma neticesinde bütün ressamın katılacağı, Ankara'da bulunan ressamlardan bu sergiye eserleriyle katılmak isteyenlerin resimlerini iki gün içinde halkevindeki sergi komitesine getirmeleri rica edilmiştir⁸⁸.

Sergilere yönelik olumlu ve olumsuz pek çok yazı kaleme alınmıştır. Eleştirilerin merkezinde eserlerin konuları, teknik açıdan yeterlilikleri, sergileniş biçimi, sergi mekânı, jüri sistemi gibi meseleler yer almaktadır⁸⁹. Geleneksel biçimde her yıl düzenlenen ve uzun yıllardır sanat ortamının nabzını tutan Güzel Sanatlar Birliği tarafından açılan sergiler, gazetenin ilgi gösterdiği sergi etkinliklerinin başında gelmektedir (Görsel 25-26). Sergiyle ilgili olarak gazetede açılış haberleri, tanıtım yazıları, fotoğraflar ve olumlu, olumsuz birçok yazı kaleme alınmıştır⁹⁰. Halka resim zevkini yaymak için kurulduğu günden o güne gerek Ankara'da gerekse İstanbul'da yaklaşık 50 kadar sergi düzenleyen Güzel Sanatlar Birliği, bu yönüyle her fırsatta takdir edilmişse de⁹¹ sergiler, hep aynı bayat konuları işlemiş olmaları nedeniyle, çoğunlukla olumsuz eleştirilerin hedefinde olmuştur⁹².

⁸⁴ Ahmet Muhip Dranas, "Birinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi ve Mükâfat Kazananlar". Ulus. 8 Kasım 1939, s.4.

⁸⁵ "Devlet Resim ve Heykel Sergisi Kapandı". Ulus. 2 Aralık 1939, s.2.

⁸⁶ "Başvekilimiz Birinci Devlet Resim ve Heykel Sergisini Açtı". Ulus. 1 Kasım 1939, s.1,5.

⁸⁷ "Başvekil Dün Neşriyat Sergisini Açtı". Ulus. 2 Mayıs 1939, s.1,8.

⁸⁸ "Halkevinde Büyük Bir Resim Sergisi Açılıyor". Ulus. 2 Haziran 1937, s.6.

⁸⁹ Ahmet Muhip Dranas, "Birinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi ve Mükâfat Kazananlar". Ulus. 8 Kasım 1939, s.4.

⁹⁰ "On İkinci Resim Sergisi". Ulus. 2 Haziran 1935, s.1,3.

⁹¹ "16ncı Resim Sergisi Pazartesiye Sergievinde Açılıyor". Ulus. 3 Haziran 1939, s.2.

⁹² F.N., "İki Sergi". Hâkimiyeti Milliye. 2 Ağustos 1934, s.3; Behçet Kemal Çağlar, "Bu Seneki Ankara Resim Sergi-



Görsel 25. GSB'nin 7. Sergisi, 20 Mayıs 1930, *Hâkimiyeti Milliye*, s.1. (solda)

Görsel 26. 27 Mayıs 1930, GSB'nin 7. Sergisi'ndeki Eserler, *Hâkimiyeti Milliye*, ilan sayfası (sağda)

Sergilerin iki ülke arasındaki ilişkileri güçlendirmedeki rolü gereği, her ülke kendi ülkesini bu yolla tanıtmak ve diğer ülke ile siyasi bağları güçlü tutmak amacıyla bu tür

etkinliklere ağırlık vermişlerdir. Bu yıllarda hem ülke içinde yabancı ülkelere ait olan sergiler, hem de dış ülkelerde Türkiye tarafından açılan çok sayıda sergi etkinliği söz konusudur. Bu tür sergilere büyük ilgi gösteren gazetede yayınlanan yazılar, sergilerin en çok uluslararası ilişkileri güçlendirmedeki rolüne vurgu yapılmıştır. Bununla birlikte, her iki ülke yetkililerini bir arada sergi açılışında gösteren fotoğraflara da gazete sayfalarında yer verilmiştir. Bunlardan birisi, 1935'de Ankara ve İstanbul'da açılan Sovyet resim sergisine karşılık olarak Moskova'da düzenlenen Türk resim sergisidir. Her iki ülkenin de yetkilileri, sergiyi iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerini geliştirecek bir adım olarak gördükleri yönünde beyanlarda bulunmuşlardır⁹³. Sergi için Moskova'ya giden ressam İbrahim Çallı, Salah Cimcoz ve eşini istasyonda karşılayan Sovyet yetkililerini bir arada gösteren fotoğraf gazetede yayınlanmıştır (Görsel 27). Hatta sergiyle ilgili SSCB Kültür Bakanı B. Bubnov'un eşi tarafından kaleme alınan ve *Jurnol dö Mosku* gazetesinde yayınlanan yazının tercümesine yer verilmiştir⁹⁴. Sovyetlerin dış ülkelerle olan kültürel ilişkilerini organize etmek için kurulan VOKS⁹⁵ teşkilatının başkanı Aleksandr Arosev, Türk resim sergisinin kapanması üzerine Salah Cimcoz ve İbrahim Çallı şerefine Türkiye ve Sovyetlerin dış işleri ve elçilik yetkililerinin de yer adlıği resmi bir kabul düzenlemiştir⁹⁶.

si". *Hâkimiyeti Milliye*. 30 Mayıs 1931, s.5; F.N., "Kapanan Sergi". *Hâkimiyeti Milliye*. 13 Haziran 1931, s.4; Celal Esat Arseven, "1930 Resim Sergisi". *Hâkimiyeti Milliye*. 27 Mayıs 1930, s.1-2.

⁹³ "Moskovada Modern Türk Resim Sergisi Açıldı". *Ulus*. 2 Ocak 1936. s.2.

⁹⁴ "Moskovada Türk Resim Sergisi". *Ulus*. 8 Ocak 1936, s.6.

⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Esra Özkan Koç, Hanife Saraç, "A Music-Oriented Analysis of the Cultural Relations between Türkiye and the USSR". *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*. 45 (2024), s.401-424.

⁹⁶ "Türk-Sovyet Dostluğu Bir Kere Daha Anıldı". *Ulus*. 5 Şubat 1936, s.1,6.



Görsel 27. Moskova’da Açılan Türk Resim Sergisi, 8 Ocak 1936, *Ulus*, s.6.

1937 yılı başlarında Atina’da açılan ve büyük yankı uyandıran Türk Resim ve Neşriyat Sergisi ile ilgili olarak, hem Türkiye hem de Yunanistan basınında, Türk-Yunan kültür ve dostluk ilişkilerinin başlıca tezahürlerinden biri olduğu şeklinde yorumlar yapılmıştır⁹⁷ (Görsel 28a-b).



Görsel 28a-b. Türk Resim ve Neşriyat Sergisi, 14 Şubat 1937, *Ulus*, s.1, 6.

Yurtdışında açılan sergiler arasında en çok haber yapılanların başında 1939’da düzenlenen Uluslararası New York Sergisi gelmektedir. Amerika gazete ve mecmualarının sütunlarında serginin en güzel ve en etkileyici pavyonların biri olarak Türk pavyonunun gösterildiği bilgisi paylaşılmıştır⁹⁸. Türkiye sergiye hazır olarak verilecek olan “Devlet Pavyonu” ve taş malzemedен yapılarak tuğla ve çiniyle süslenen “Türk Sitesi” olmak

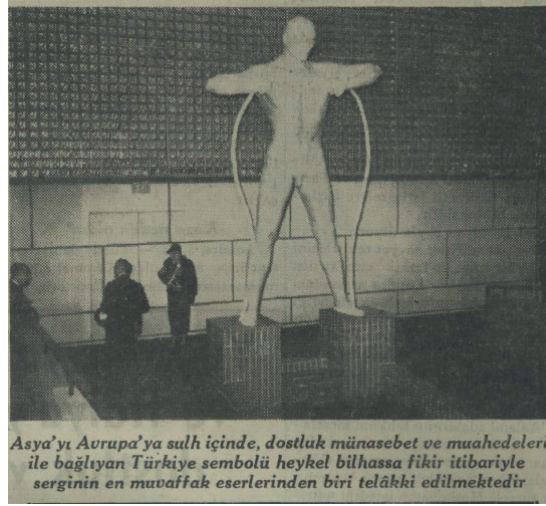
⁹⁷ “Atina’daki Sergimiz”. *Ulus*. 2 Şubat 1937, s.1; “Atinadaki Kitap ve Resim Sergimiz Büyük Alaka Gördü”. *Ulus*. 14 Şubat 1937, s.1,6.

⁹⁸ “Newyork Sergisindeki Türk Pavyonları”. *Ulus*. 29 Haziran 1939, s.5; “Newyork Dünya Sergisi Dün Törenle Açıldı”. *Ulus*. 1 Mayıs 1939, s.1, 8; “Pavyonumuz Resmen Ayın Altısında Açılıyor”. *Ulus*. 2 Mayıs 1939. s.1,8.

üzere iki yapıyla katılım sağlamıştır (Görsel 29). Bunun yanı sıra bir de Türk çeşmesi yapılmıştır. Hitit, Grek, Roma, Bizans, Selçuk ve Osmanlı devirlerine ait halı, kilim, deri, çini, cam, tezhip, minyatür, oyma vb. sanat eserleri, 1937 yılında açılan Tarih Sergisi'nde yer alan eserler ve heykeltıraş Zühtü Müritoğlu tarafından yapılan heykeller gibi dikkat çeken çok sayıda eser yer aldığı belirtilmiştir. Zühtü Müritoğlu tarafından yapılan heykellerden biri, Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlamakta, barışa dayalı bir dış politika göndermesine bulunmaktadır (Görsel 30). Heykel, Boğazları temsil eden ve daimi akan bir havuzu bulunan bir platform üzerinde durmaktadır. İkincisi ise devlet pavyonunun girişinde bulunan "İnsani ideallere doğru yükselen gençlik sembolü" olarak nitelendirilen Eti güneşini havaya uzanmış elleriyle tutan bronz heykeldir⁹⁹. Serginin propaganda açısından önemine dikkat çeken yazılar kaleme alınmıştır. Sergiye katılım münasebetiyle eski imparatorluk zamanından kalma olumsuz propagandaların izlerinin temizlenerek yeni Türkiye lehine bir hava yaratmak, Türkiye'yi gelecekte bir güç olarak tanıtmak, Amerika ile iktisadî ve turizmi geliştirmenin yollarını araştırmak gibi amaçlarla Türk heyeti tarafından memleket hakkında geniş çaplı ve sistematik bir propaganda faaliyeti yürütüldüğü ve heyetin hazırladığı rapordan bahsedilmiştir¹⁰⁰.



Türk pavyonunun bir görünüşü



Asya'yı Avrupa'ya sulh içinde, dostluk münasebet ve muahedeleri ile bağlayan Türkiye sembolü heykel bilhassa fikir itibarıyla serginin en muvaffak eserlerinden biri telâkki edilmektedir

Görsel 29. 3 Temmuz 1939, *Ulus*, s.5.

Görsel 30. 6 Haziran 1939, *Ulus*, s.5.

Türkiye'nin katılım sağlamadığı başka ülkelerde açılan sergilere dair gelişmeler de gazete yoluyla okuyucularla paylaşılmıştır. 1937 yılında düzenlenen Paris Uluslararası Sergisi bunlardan biridir. Her ne kadar serginin memleketi tanıtmak noktasında çok faydalı olacağı düşüncesiyle katılım için gerekli hazırlıklara başlandığı yönünde haberler paylaşılsa da¹⁰¹ nedeni belirtilmeksizin Türkiye'nin sergiye katılmadığının bilgisi, sergiyle ilgili çıkan haberlerden öğrenilmiştir. Buna karşın sergi hakkında Türk yazarlarının yazılarına ve yabancı basında¹⁰² çıkan haberlere de gazete sayfalarında yer verilerek sergiyle ilgili gelişmeler aktarılmıştır.

⁹⁹ "Nevyork Dünya Sergisinde Devlet Pavyonumuz". *Ulus*. 2 Temmuz 1939, s.2; "Nevyork Sergisinde Türk Pavyonu". *Ulus*. 29 Haziran 1939, s.4.

¹⁰⁰ "Sergi ve Propaganda". *Ulus*. 29 Haziran 1939, s.2; Nevyork Sergisinde Türk Pavyonu. *Ulus*. 5 Temmuz 1939, s.4.

¹⁰¹ "Milletlerarası Paris Sergisi". *Ulus*. 4 Aralık 1935, s.5; "Paris Sergisine Hazırlık İçin". *Ulus*. 19 Mart 1936, s.2.

¹⁰² "Serginin İhtişamı". *Ulus*. 20 Temmuz 1937, s.4; "Enternasyonal Paris Sergisi". *Ulus*. 26 Mayıs 1937, s.3; N.B., "Paris Sergisi ve Zihniyetler". *Ulus*. 31 Mayıs 1937, s.2.

Gazete, Almanya, İtalya, Sovyet Rusya ve Macaristan gibi ülkelerin Türkiye topraklarında açtıkları sergilere de yer vermiştir. Sergilerin uluslararası ilişkilerin güçlendirilmesinde önemli bir araç olduğundan bahsedilerek bu tür sergilerin devamlılığına yönelik vurguların yapıldığı yazılar yayınlanmıştır. Açılışları üst düzey devlet yetkililerinin katılımıyla gerçekleşen sergilerle ilgili çıkan yazılarda, bulunduğu ülkenin sanat hayatı ve gelişmelerinden de söz edilmiştir. Haberlerden anlaşılacağı üzere, 29 Nisan 1932’de Ankara Halkevi’nde Maarif Vekili Esat Bey’in himayesinde Budapeşte GSA profesörlerinden ünlü ressam Rudnay Gyula ve şark Sanat Tarihi uzmanlarından arkadaşı Zayti Ferene’in resim sergisi açılmıştır¹⁰³. Türkiye’de ilk kez açılan Macar resim sergisi vesilesiyle bir yazı kaleme alan Burhan Asaf Belge, dost ülke olarak nitelendirdiği Macarlarla ilişkileri güçlendirecek olan bu tür faaliyetlere devam edilmesi; ancak bir daha açılacak sergilerde bireysel anlayışlardan ziyade toplumsal konuları inkılapçı hamlelerle işleyen sanatçılara yer verilmesi gerektiği yönündeki düşüncesini paylaşmıştır. Ayrıca, başka ülkelerde resim sergilerinin açıldıkları özel mekânlar olduğunu belirterek, Türkiye’deki sergi mekânı sorununu gündeme getirmiştir¹⁰⁴.

1935’de Ankara Halkevi salonlarında açılan Sovyet Resim Sergisi vesilesiyle Sovyetlerde kültür ve sanat işlerine verilen önemden ve bu yönde atılan adımlardan söz edilmiştir¹⁰⁵. Sergideki realist tarzdaki eserler yazarlar tarafından övgüyle söz ediliyorken, bununla birlikte liderlere ait portreler, memleket manzaraları, köylülerin konu edildiği resimler gazete sayfalarında yayınlanarak Türk ressamların da eserlerinde benzer konuları benimsemelerine dikkatler çekilmiştir. 1939 yılının yazında yine Ankara Halkevi salonlarında açılan Sovyet Kitap Sergisi hakkında çıkan bir yazıda, serginin dost ve komşu milletlerin birbirleriyle kültürel ilişkilerini güçlendirmek için kitap kılığına girmiş bir kılavuz vazifesini gördüğünden, Türk inkılabını taşıdığı anlam ve izlediği yol açısından en önce takdir ederek Türkiye ile her zaman dostça ilişki içinde olan Sovyet Rusya’nın bilim ve bu yöndeki hareketlerini kitaplar ve resimlerle gösteren bu serginin taşıdığı anlam ve değeri Türk milletinin takdirle karşılandığından söz edilmiştir¹⁰⁶ (Görsel 31).

¹⁰³ “Halkevinde Macar Resim Sergisi”. Ulus. 30 Nisan 1932. s.1,4; “Macar Resim Sergisi”. Hâkimiyeti Milliye. 27 Nisan 1932, s.4.

¹⁰⁴ Burhan Asaf Belge, “Halkevinde Macar Resim Sergisi”. Ulus. 30 Nisan 1932, s.2.

¹⁰⁵ Falih Rıfkı Atay, “Kültür Temasları”. Ulus. 3 Ocak 1936, s.1-2.

¹⁰⁶ T.İ., “Yankılar Bir Sergi”. Ulus. 3 Haziran 1939, s.2.



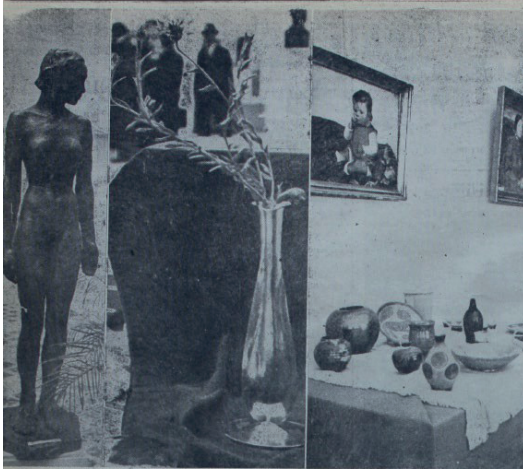
Görsel 31. 21 Aralık 1934, Sovyet Resim Sergisi, *Ulus*, s.6.

Abajur, resim, heykel, boyalı kumaş, duvar kağıdı, dantel, keramik, kitap ciltleri, hasır, maden, mozaik, kuyumculuk işleri, grafik sanatlar gibi eserlere yer veren Modern Alman Sanatı ve Alman Tezyini Sanatları Sergisi, bazı Balkan ülkelerinin hükümet merkezlerinden sonra 1936 yılında Türkiye’de önce Sergievi’nde, sonra ise İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi’nde bakanlar, diplomatlar, elçilik yetkilileri gibi seçkin bir davetli topluluğu önünde açılışını açılmıştır. Alman Büyükelçisi Von Keller açılış töreninde yaptığı konuşmasında, serginin Türkiye gibi eski yaşam alışkanlıklarına son vererek yenilerini hayata geçiren bir ülkede, diğer memleketlerin kendi hayat şekillerini ne şekilde ortaya koyduklarını görmek gibi bir isteğe karşılık geldiğinden söz etmiştir¹⁰⁷ (Görsel 32-33a-b).

¹⁰⁷“Alman Sergisi”. *Ulus*. 1 Mayıs 1936, s.1; “Yarın Açılacak Sergi Dolayısıyla”. *Ulus*. 1 Mayıs 1936, s.6; “Alman Sanat Sergisi”. *Ulus*. 3 Mayıs 1936, s.1,5; “Modern Alman Sanat Sergisi Açıldı”. *Ulus*. 30 Mayıs 1936, s.2.



Görsel 32. 3 Mayıs 1936. Alman büyükelçi Von Keller açılış nutkunu söylerken, *Ulus*.s.5.



Görsel 33a-b. 16 Mayıs 1936, Alman Sanatı ve Alman Tezyini Sanatları Sergisi, *Ulus*, s.6.

1938 yılında Sergievi’nde açılan İtalyan Gravür Sergisi’nin açılış töreninde İtalya büyükelçisi B. Carlo Galli, serginin düzenlenmesindeki desteklerinden ve açılış törenine katılmak suretiyle gösterdikleri ilgiden ötürü Türk yetkililerine teşekkürlerini bildirmiş ve İtalya hükümetinin özellikle Türkiye Cumhuriyeti’nin merkezi Ankara’da açılması yöndeki isteği ve Cumhurbaşkanı Atatürk’ün eseri olan yeni rejimin karşı duyduğu saygı ve hayranlığı bu suretle ifade etmek istemiştir. Maarif Vekili Saffet Arıkan verdiği cevapta, değerli İtalyan sanatçıların eserlerini toplu olarak sunan böyle bir serginin açılışına katılmaktan dolayı duyduğu memnuniyeti dile getirmiş ve Cumhuriyet Hükümeti’nin sergiye gösterdiği yakın alakadan söz etmiştir¹⁰⁸.

Gazetede, az sayıda olsa da kişisel sergilere dair haberlere de yer verilmiştir¹⁰⁹. 1 Eylül 1930’da Elif Naci’nin İstanbul’da GSA’nde açılan ve Cumhuriyet’in ilk kişisel sergisi olan resim sergisi¹¹⁰, Türk Ocakları Binası’nda mimar Sedat Hakkı’nın sinema projesi,

¹⁰⁸ “Sergi Evinde İtalya Gravür Sergisi Açıldı”. *Ulus*. 22 Şubat 1938, s.8.

¹⁰⁹ “Hamid Görel’in Resim Sergisi”. *Ulus*. 4 Mayıs 1935, s.2; Ressam General Halil’in Resim Sergisi Dün Açıldı. *Ulus*. 21 Haziran 1936. s.1; “Akademide Prof. Leopold Levi Bir Resim Sergisi Açtı”. *Ulus*. 17 Nisan 1938, s.3.

¹¹⁰ “Sanatkâr Elif Naci Beyin Sergisi”. *Hâkimiyeti Milliye*. 2 Eylül 1930, s.3.

tiyatro binası planı, köşk ve konut projelerinden oluşan sergisi¹¹¹, Gazi Terbiye Enstitüsü resim öğretmeni Malik Vicdani Aksel ile öğrencilerinin 1934'de Ankara Halkevi'ndeki sergisi¹¹², Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği başkanı Hamid Nejdet Görele'nin 3 Mayıs 1935'te Sergievi'nde açılan resim sergisi¹¹³ Mimar Sedat Çetintaş'ın Bursa, Edirne ve İstanbul anıtlarına ait mimari çizimlerinden oluşan sergisi¹¹⁴, 20 Haziran 1936'da Ankara Halkevi'nde Ressam Halil Paşa'nın resim sergisi¹¹⁵, 1938 yılı baharında açılan Güzel Sanatlar Akademisi hocalarından Profesör Leopold Levi'nin resim sergisi¹¹⁶ bu sergilerden bazılarıdır.

Sonuç

Yayıncılık politikalarına parti tarafından alınan kararlar ve uygulamalar doğrultusunda yön veren *Ulus Gazetesi*, kültür-sanat faaliyetlerine yer veren haberler ve köşe yazıları ile dönemin nabzının tutulmasında etkin bir rol oynamıştır. Kurtuluş Savaşı, Milli Mücadele, Atatürk devrimleri ve toplumsal alandaki yansımaları, Cumhuriyet Türkiye'si, ötekileştirilen Osmanlı, yeni rejimin tarih anlayışı ve bu doğrultuda yürütülen çalışmalar, başkent Ankara'nın modern bir şehir olarak imarı, mimaride ve iç mekânda yeğlenen modern anlayış gibi dönemin kültürel yönden öne çıkan konu ve tartışmaları ile rejimin sembol yapıları, anıt-heykel uygulamaları ve sergiler gibi faaliyetler, sanat alanında atılan adımlar, izlenecek yol ve yöntemler gazetenin sıklıkla sayfalarında yer verdiği konulardandır. Yeni rejime uygun olarak açılan kurumların halk nezdinde kabul görmesi ve kültürel alanda alınan kararların yerindeliğinin vurgulanması için haber başlıkları büyük puntolarla ve övgü dolu ifadeler kullanılarak paylaşılmıştır.

Yazıların büyük çoğunluğunda anlatılacak konu her ne olursa olsun, Mustafa Kemal'in önderliğinde girilen bağımsızlık mücadelesinin büyüklüğü ile vatanın zor şartlar altında kurtarıldığını tekrar tekrar vurgulayarak unutulmamasını ve zihinlerde kalıcı olarak yer edinmesini sağlamaktı. Ayrıca rejim değişikliğine gidilerek kurulan ülkenin çok kısa bir zamanda büyük mücadeleler verilerek geldiği aşamadan duyulan memnuniyet, yazılarda öne çıkan diğer bir husustu. Mustafa Kemal Atatürk, hem Milli Mücadele'deki başarıları, hem de rejim değişikliğine giderek yeni, çağdaş bir ülke kurması ve her alanda başlattığı reformlar ile adından her fırsatta övgüyle söz edilen bir isimdir. Cumhuriyet Türkiye'sinin her alanda olduğu gibi kültür ve sanat alanında gösterdiği başarılar gazete yoluyla gözler önüne serilirken, Osmanlı Devleti ise düşünce ve inanç dünyası, kurum ve toplum yapısı ile çağ dışı olarak nitelendirilerek her fırsatta eleştirisi yapılan bir unsur olarak dikkati çekmektedir. Milli bayramların yıldönümü törenlerinde Osmanlı döneminin eksiklikleri ile Cumhuriyet'le birlikte sahip olunan kazanımların ortaya konulması ise adeta gelenek halini almıştır. Görseller eşliğinde çıkan haberler ve dönemin aydınları tarafından kaleme alınan bu tür yazılar, ulusun parti tarafından dizayn edilmesinin yanında, halkın bilgi ihtiyacını karşılamak ve kültürel alana yönelik halkın ilgisini çekmek

¹¹¹ F.N., "Mimari Sergi". Hâkimiyeti Milliye. 10 Mart 1931, s.2; Neşet Halil, "Türk Ocağında Mimarlık Sergisi". Hâkimiyeti Milliye. 13 Mart 1931, s.3.

¹¹² Yaşar Nabi, "Ankara Halkevinde Muallim Malik B. ve Talebelerinin Resim Sergisi". Hâkimiyeti Milliye. 15 Mayıs 1934, s.3.

¹¹³ "Resim Sergisi". *Ulus*. 2 Mayıs 1935, s.2; "Hamid Görelin Resim Sergisi". *Ulus*. 4 Mayıs 1935, s.2.

¹¹⁴ O. Ş. Uludağ, "Sergi İçin". *Ulus*. 10 Nisan 1935, s.3-4.

¹¹⁵ Ressam General Halil'in Resim Sergisi Dün Açıldı. *Ulus*. 21 Haziran 1936. s.1.

¹¹⁶ "Akademide Prof. Leopold Levi Bir Resim Sergisi Açtı". *Ulus*. 17 Nisan 1938, s.3.

açısından oldukça önemliydi. Gazetenin katkıları bunlarla sınırlı değildir; hükümeti ve sanatçıları harekete geçirecek yönde yayınlanan yazılarla gazete, kültürel hayatın biçimlenmesine yönelik yönlendirici bir etkiye sahiptir.

Sonuç olarak banknotlardan pullara, resimden heykele, edebiyattan şiire, parti afişlerinden ders kitaplarına, mimariden basına kadar ulusun kültürel inşasına hız verildiği 1930'lu yıllarda *Ulus* gazetesi, yeni rejimin ilkelerini ve Atatürk devrimlerini topluma benimsetmek ve kamuoyunun desteğini almak için kitlelere ulaşmanın en etkili araçlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Devletin kültür politikalarına uygun bir anlayışla ulus devlet olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kültürel inşasına büyük katkılar sağlayan gazete, aynı zamanda kültürel belleğin aktarıcısı olarak dönemin basın yayın organları arasında ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

KAYNAKÇA

Sürelî Yayınlar

Hâkimiyeti Milliye

Ulus

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

Aydın Altay, Suna, Özkan Koç Esra. (2022) “Ülkü Dergisi Kapak Tasarımları: Cumhuriyet İdeolojisinin Görsel Temsili”. *Sanat Tarihi Dergisi*. 31/2, s. 1341-1369.

Bakacak, Alper. (2002) *II. Dünya Savaşı Dönemi'nde Ulus Gazetesi'nin İç ve Dış Politika Değerlendirmeleri*, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Balkılıç, Özgür. (2009) *Cumhuriyet, Halk ve Müzik*, İstanbul: Tan Kitabevi Yayınları.

Başbuğ, Esra Dicle. (2013) *Resmî İdeoloji Sahnede*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bozdoğan, Sibel. (2011) *Modern Türkiye'de Sanat ve Mimari: Cumhuriyet Dönemi, Türkiye Tarihi 1839-2010*. Ed., Reşat Kasaba, Çev. Zuhâl Bilgin, İstanbul: Kitap Yayınevi, s.451-508.

Coşkun, Evrim A. (2023) *Ulus Devlet İnşasında Kemalizm'in Simgeleri*, Doktora Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi.

Çakan, Işıl. (2004) *Konuşunuz Konuşturunuz Tek Parti Döneminde Propagandanın Etkin Silahı: Söz*. İstanbul: Otopsi Yayınları.

Ersanlı, Büşra. (2021) İktidar ve Tarih. Türkiye'de “Resmî Tarih” Tezinin Oluşumu (1929- 1937). İstanbul: İletişim Yayınları.

Güler Sarı, Hazan. (2021) “Erken Cumhuriyet Dönemi Kültür İnşası: Türkiye'de Tek Parti Dönemi İle İtalyan Faşist Yönetiminin Kültür Üretimi Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analiz” *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. 61, s.34-65.

Katoğlu, Murat. (2002) *Cumhuriyet Türkiye'sinde Eğitim, Kültür, Sanat, Türkiye Tarihi 4- Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Ed., Sina Akşin, İstanbul: Cem Yayınevi, 6. Baskı.

Keser, Nimet. (2012) İktidarın Resmî. Adana: Karahan Kitabevi.

Lüleci, Yalçın. (2015) İktidar ve Sanat. İstanbul: İskenderiye Kitap.

Öndin, Nilüfer. (2003) *Cumhuriyet'in Kültür Politikası ve Sanat 1923-1950*. İstanbul: İnsancıl Yayınları.

- Özkan Koç, Esra. (2023) “Türk Tarih Tezinin Kültür ve Sanata Yansımaları”. *Cumhuriyet'in 100. Yılında Sanat Tarih Çalışmaları*. Ed., Esra Halıcı ve Muhammet Gökler, Erzurum: Fenomen Yayınları, s.103-126.
- Özkan Koç Esra, Saraç Hanife. (2024) “A Music-Oriented Analysis of the Cultural Relations Between Türkiye and the USSR”. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*. 45, s.401-424.
- Parla Taha. (1995) *Türkiye’de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları C.3 Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP’nin Altı Ok’u*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sefa Şimşek. (2002) *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Tekiner, Aylin. (2010) “İktidar, Söylem ve Kült: Atatürk Anıtları”, *Resmi Tarih Tartışmaları 10 Rejim ve Ritüelleri*. Ed., Mete K. Kaynar, Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı Maki Basın Yayın, s.131-153.
- Tekiner, Aylin. (2021) *Atatürk Heykelleri Kült, Estetik, Siyaset*. Ed., Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Temel, Faruk. (2021) “Cumhuriyet Dönemi’nde İnkılapçı Bir Gazetenin İdeolojik İnşa Stratejileri: Zonguldak Gazetesi (1923-1954)”. *CTAD*. 34, s. 675-709.
- Temel, Faruk. (2020) “Türkiye’de Cumhuriyet Vatandaşının İnşasında Basın”. *Selçuk İletişim Dergisi*. 13/2, s.409-437.
- Ülker, Osman. (2020) “Türkiye’de Tek Partili Dönemde Estetiğin Siyasal İnşası”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1, s. 423-448.
- Üstel, Füsün. (1999) “1920’li ve 30’lu Yıllarda “Milli Musiki” ve “Musiki İnkılabı”. *Cumhuriyet’in Sesleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, s.40-49.
- Yasa Yaman, Zeynep. (2011) “Siyasi/Estetik Gösterge Olarak Kamusal Alanda Anıt ve Heykel”. *METU JFA*. 28, s.69-98.
- Yasa Yaman, Zeynep. (1996) “Yurt Gezileri ve Sergileri Ya da “Mektepten Memlekete Dönüş”, *Toplumbilim*, 4, s.35-52.
- Yıldız, Filiz. (2017) *Türkiye’nin Modernleşme Sürecinde Kadın Rollerinin Basın Aracılığıyla Sunuluşu*, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Doktora Tezi.